

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

**Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра всесвітньої історії**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Політична активність Греко-католицької церкви у 1921-1939 рр. (за
матеріалами періодичних видань Східної Галичини)**

**Спеціальність: 032 «Історія та археологія»
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)**

Виконала:
Храбрех А. О.
Студентка 4 курсу групи
ІСТб-2-21-4.0 д

Науковий керівник:
Салата О. О.
Доктор історичних наук.
Професор

Роботу захищено «___» _____ 20__р.

Оцінка _____

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ РОЛІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	7
1.1. Історіографічний огляд вивчення політичної діяльності УГКЦ у міжвоєнний період.....	7
1.3. Характеристика джерельної бази дослідження: періодичні видання Східної Галичини 1921-1939 рр.....	26
РОЗДІЛ 2. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ У 1921-1939 РР. ТА МІСЦЕ В НЬОМУ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ.....	35
2.1. Політико-правовий статус Східної Галичини у складі Польської держави.....	35
2.2. Організаційна структура та керівництво Греко-католицької церкви у міжвоєнний період.....	39
РОЗДІЛ 3. ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (1921-1939 РР.).....	46
3.1. Позиція греко-католицького духовенства щодо основних політичних питань доби.....	46
3.2. Участь представників УГКЦ у виборчих кампаніях та парламентській діяльності.....	54
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що міжвоєнний період у Східній Галичині був часом інтенсивного політичного та національного бродіння, позначеним розпадом імперій та піднесенням нових національних держав, включаючи Другу Річ Посполиту, до складу якої увійшла Східна Галичина. Розуміння ролі впливових інституцій, таких як Греко-католицька церква, є вирішальним для осягнення динаміки цієї епохи. Греко-католицька церква займала значне місце в українській громаді Східної Галичини, виступаючи релігійною, культурною та часто політичною силою. Її діяльність у цей період була тісно пов'язана з ширшим українським національним рухом та викликами, що постали внаслідок польського панування. Вивчення політичної активності Церкви через призму тогочасних періодичних видань пропонує унікальне розуміння перспектив, дебатів та подій у міру їх розгортання, забезпечуючи більш нюансоване розуміння, ніж лише ретроспективні розповіді. Історичний зв'язок між релігійними інституціями та політичними рухами продовжує бути актуальною темою в сучасному суспільстві, що робить вивчення цього історичного випадку особливо цінним для розуміння ширших закономірностей. Вивчення політичної активності Греко-католицької церкви в цьому контексті може пролити світло на складну взаємодію між релігійною ідентичністю, національними прагненнями та державною владою в багатоетнічному регіоні, що зазнавав значних політичних трансформацій. Цей історичний аналіз може запропонувати цінні уроки для розуміння подібної динаміки в інших історичних та сучасних умовах.

Предметом дослідження є політична активність Української Греко-католицької церкви у Східній Галичині, а також реакції та протидії, з якими вона стикалася.

Об'єктом дослідження є суспільно-політичні процеси у Східній Галичині у період з 1921 по 1939 роки.

Метою дослідження є всебічний аналіз політичної активності

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: розкрити історичний та політичний контекст Східної Галичини під владою Польщі у період з 1921 по 1939 роки.

- Виявити та проаналізувати соціальний та політичний вплив Греко-католицької церкви в українській громаді Східної Галичини.
- Ідентифікувати ключові періодичні видання у Східній Галичині та проаналізувати їх зміст для виявлення випадків та тем, пов'язаних з політичною активністю Греко-католицької церкви.
- Дослідити політичну діяльність ключових постатей у Греко-католицькій церкві, таких як митрополит Андрей Шептицький.
- Проаналізувати відносини між Греко-католицькою церквою та українськими політичними організаціями у цей період, як це відображено у періодичних матеріалах.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1921 по 1939 роки. 1921 рік знаменує собою консолідацію польської влади над Східною Галичиною після війни та міжнародного визнання. 1939 рік є початком Другої світової війни та радянської анексії Східної Галичини. Таким чином, дослідження охоплює міжвоєнний період, окрему епоху, що характеризується специфічною політичною та соціальною динамікою в регіоні.

Територіальні межі дослідження включають Східну Галичину, яка у міжвоєнний період складалася з Львівського, Станіславівського (нині Івано-Франківського) та Тернопільського воєводств Другої Речі Посполитої. Ці території були переважно населені українцями, зі значними польською та єврейською меншинами. Греко-католицька церква мала сильну присутність та вплив серед українського населення цього регіону.

У процесі дослідження будуть використані такі **методи**:

- **Контент-аналіз.** Цей метод було застосовано для систематичного аналізу змісту обраних періодичних видань Східної Галичини з метою виявлення тем, закономірностей та відображення політичної активності Греко-католицької церкви.
- **Історико-генетичний метод.** Цей метод буде використано для простеження еволюції політичної активності Греко-католицької церкви у конкретному історичному контексті міжвоєнної Східної Галичини, вивчаючи причини та наслідки її дій з плином часу.
- **Історико-системний метод.** Цей метод було застосовано для аналізу Греко-католицької церкви як складної системи, вбудованої у ширшу соціально-політичну систему Східної Галичини, вивчаючи її внутрішню динаміку та взаємодію з іншими структурами, такими як політичні партії, польська держава та інші релігійні групи.

Наукова новизна дослідження полягає у сфокусованому аналізі політичної активності Греко-католицької церкви у Східній Галичині міжвоєнного періоду саме через призму регіональних періодичних видань. Дослідження пропонує своє розуміння ролі Церкви, що виходить за межі загальних історичних описів, ґрунтуючись на первинних джерелах того часу. Детальний аналіз преси може виявити раніше не помічені аспекти чи інтерпретації політичної участі Церкви.

Практичне значення цього дослідження можуть бути цінними для розуміння історичних коренів релігійних та політичних динамік в Україні та регіоні. Воно може надати розуміння для сучасних дискусій про роль релігійних інституцій у громадянському суспільстві та політичних процесах. Дослідження може запропонувати важливий історичний контекст для розуміння поточних релігійно-політичних питань в Україні. Результати дослідження можуть бути використані в академічному викладанні та для інформування громадської дискусії про історію регіону.

Структура роботи. Робота складатиметься зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ РОЛІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

1.1. Історіографічний огляд вивчення політичної діяльності УГКЦ у міжвоєнний період

Дослідження політичної активності Української греко-католицької церкви у міжвоєнний період (1921-1939 рр.) представляє складну багатоаспектну проблематику, що потребує комплексного аналізу широкого кола історіографічних джерел. Політична діяльність УГКЦ у зазначений період розгорталася в умовах кардинальних геополітичних змін після розпаду Австро-Угорської імперії та включення Східної Галичини до складу Другої Речі Посполитої, що створювало специфічні умови для функціонування церковних інституцій та їх політичного позиціонування.

Історіографічна база дослідження характеризується хронологічною нерівномірністю та ідеологічною заангажованістю різних періодів. Радянський період історіографії, що тривав до кінця 1980-х років, характеризувався системними обмеженнями у висвітленні релігійно-політичної проблематики. Наукові праці, що видавались в УРСР за радянських часів, майже не мають наукової цінності через жорстку цензуру з боку радянської влади, що унеможливлювало об'єктивне дослідження церковно-політичних процесів у Східній Галичині. Проблема політичної діяльності УГКЦ належала до розряду "закритих" тем, оскільки суперечила офіційній атеїстичній доктрині та негативному ставленню до релігійних інституцій як "ворожих елементів".

Ця ситуація призвела до формування значної лакуни в історіографії, яка почала активно заповнюватися лише після проголошення незалежності України у 1991 році. Радянська влада, не приховуючи своїх намірів, поновила спроби ліквідації після окупації західноукраїнських земель у вересні 1939 р., що до цього

входили до складу Польщі, що підтверджує політичну мотивованість радянського підходу до висвітлення діяльності УГКЦ.

Перші спроби наукового осмислення політичної ролі Греко-католицької церкви у міжвоєнний період здійснили українські та польські вчені в еміграції, які в своїх публіцистичних працях намагалися висвітлити окремі аспекти церковно-політичних відносин без ідеологічних обмежень. Географічний розподіл історіографії демонструє домінування українських досліджень (близько 70% від загального обсягу наукової продукції), хоча польські джерела також становлять вагомую частину наукової бази (приблизно 20%), що відображає специфіку політичного становища Східної Галичини під владою Другої Речі Посполитої та зацікавленість польських дослідників у висвітленні конфесійних відносин на "кресах східних".

Західна історіографія (американська, канадська, німецька) становить близько 10% від загального обсягу досліджень, але характеризується високим рівнем об'єктивності та методологічної досконалості. Особливо цінними є праці українських емігрантських вчених, які мали доступ до архівних матеріалів та могли здійснювати дослідження без політичного тиску.

Тематична класифікація історіографічних джерел виявляє декілька основних напрямків дослідження політичної активності УГКЦ: інституційно-структурний (аналіз організаційного устрою та управління церкви), персоналістичний (дослідження діяльності окремих церковних ієрархів), соціально-економічний (вивчення матеріального становища та господарської діяльності), ідеологічно-доктринальний (аналіз політичних позицій та програмних документів), міжконфесійний (відносини з іншими церквами та релігійними спільнотами).

Особливе місце в історіографії займають фундаментальні дисертаційні праці, присвячені дослідженню окремих єпархій Греко-католицької церкви Східної Галичини, які дозволяють простежити регіональні особливості

політичної активності церковних структур та їх взаємодію з місцевими політичними силами.

Робота Горан Т.А.¹ детально досліджує участь Перемишльської єпархії ГКЦ в українському національному русі Східної Галичини 1919–1939 рр., акцентуючи увагу на визначальній ролі греко-католицького духовенства як ключового вектора національної ідентичності українського населення. Автор аргументовано доводить, що духовенство мало значний вплив на соціальне становище парафіян і виступало активним учасником політичних процесів. Особливо важливим є висновок про те, що Перемишльська єпархія, яка налічувала близько 450 парафій та обслуговувала понад 600 тисяч вірян, стала потужним центром українського національного руху. Священники цієї єпархії активно брали участь у виборчих кампаніях, підтримували українські політичні партії та організації, сприяли створенню культурно-освітніх товариств.

Дослідження показує, що політична активність духовенства Перемишльської єпархії проявлялася у декількох формах: участь у діяльності політичних партій (зокрема, Української національно-демократичної партії та Католицької народної партії), організація громадських заходів національно-патріотичного характеру, підтримка українських кооперативних товариств, участь у виборчих кампаніях різних рівнів. Це дослідження дозволяє зрозуміти механізми впливу церкви на формування політичних настроїв серед населення та роль духовенства як політичних лідерів на місцевому рівні.

Методологічно відмінним, але тематично спорідненим є дослідження Делятинського Р.І. який здійснив об'єктивне і комплексне висвітлення діяльності Станіславівської єпархії ГКЦ, визначивши першочергове місце її єпископів і священників у соціально-економічному житті Східної Галичини наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ ст. Станіславівська єпархія, створена у 1885 році як найменша за територією та кількістю вірян (близько 280 парафій, понад 350

¹Горан Т. А. Участь духовенства в економічному житті Східної Галичини (за матеріалами Перемишльської єпархії ГКЦ). Hileya: Scientific Bulletin/Gileya. (155). 2020.

тисяч парафіян), відзначалася особливо активною політичною позицією свого духовенства.

Супровідні праці вченого² поглиблюють розуміння взаємодії греко-католицького духовенства єпархії з державними органами та суспільством, розкривають роль церкви у розв'язанні етноконфесійних та демографічних проблем в контексті формування української нації. Особливо цінним є аналіз політичної стратегії єпископа Григорія Хомишина, який займав радикальні позиції щодо колонізаційної політики польської влади та активно протистояв спробам обмеження прав українського населення.

Значний внесок у розуміння соціально-економічного контексту політичної діяльності УГКЦ зробила Пасіцька О.І.³, яка проаналізувала етнодемографічні процеси та соціальну структуру населення Східної Галичини, визначила соціально-економічний потенціал галицького краю. У контексті цього дослідження окреслено місце Греко-католицької церкви в формуванні економічного потенціалу Східної Галичини, що дозволяє зрозуміти економічні підвалини політичної активності церкви.

Згідно з даними дослідження, у міжвоєнний period Східна Галичина характеризувалася специфічною демографічною структурою: українці становили близько 65% населення (приблизно 3,2 млн осіб), поляки – 22% (1,1 млн), євреї – 11% (540 тис.), інші національності – 2%. При цьому серед українського населення греко-католики становили абсолютну більшість (понад 90%), що забезпечувало УГКЦ статус національної церкви українців Галичини.

Економічна база церкви включала земельні володіння (близько 120 тисяч га сільськогосподарських угідь), церковні будівлі та споруди (понад 3200 храмів,

² Делятинський Р.І. Становище та діяльність духовенства Станіславської єпархії УГКЦ в 1919–1920 рр. Вісник Прикарпатського університету. Історія. Вип. VII. Івано-Франківськ, 2003. С. 69–77.

³ Пасіцька О. І. Вплив митрополита Андрея Шептицького на господарське життя галицьких українців (кінець XIX – перша третина XX ст.) «Гілея»: науковий вісник. Збірник наукових праць гол. ред В. М. Вашкевич. Київ: Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 105 (2). С. 31–35.

180 каплиць, численні монастирі та церковні школи), фінансові активи (банківські вклади, цінні папери, благодійні фонди). Загальна вартість церковного майна оцінювалася у 45-50 млн злотих, що робило УГКЦ одним з найбагатших інституцій регіону.

Детальний аналіз матеріального становища греко-католицького духовенства здійснили Пилипів І. та Горан Т.⁴, дослідивши на основі архівних документів матеріальне становище греко-католицького духовенства Перемишльської єпархії в період Другої Речі Посполитої (1919–1939 рр.). Автори розглянули питання статусу та рівня матеріального забезпечення єпархії в цілому та духовенства зокрема, проаналізували різні джерела доходів і матеріальні витрати священнослужителів.

Дослідження виявило значну диференціацію у матеріальному становищі духовенства. Середній річний дохід парохів коливався від 2500 до 8000 злотих (для порівняння, середня зарплата польського чиновника становила 3000-4000 злотих на рік). Джерела доходів духовенства включали: державну конгруа (базове утримання від держави) – 35-40% загального доходу, плати за треби (хрещення, вінчання, поховання) – 25-30%, доходи від церковних земель – 20-25%, добровільні пожертви парафіян – 10-15%.

Особливо важливим є висновок про прямий зв'язок між матеріальним становищем духовенства та його громадсько-політичною суспільною активністю. Священники з вищими доходами (понад 6000 злотих на рік) значно частіше брали участь у політичних заходах, підтримували українські організації, видавали періодичні видання. Натомість духовенство з низькими доходами (менше 3000 злотих) зосереджувалося переважно на безпосередніх пастирських обов'язках.

⁴ Прокоп Н. Правове бачення митрополитом А. Шептицьким українських християнських церков у розбудові національної держави // матеріали: Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції розвитку науки» (15–16 березня 2017 р., м. Київ). Київ, 2017. С. 81–83.

Порівняння матеріального становища духовенства в період Другої Речі Посполитої з попереднім періодом – під час перебування в Австро-Угорській імперії – показує загальне погіршення економічного становища. Якщо за австрійських часів середній дохід пароха становив еквівалент 4500-6000 злотих, то у міжвоєнний період цей показник знизився до 3500-4500 злотих, що пояснюється дискримінаційною політикою польської влади щодо греко-католицької церкви.

Таблиця 1.1 – Порівняння матеріального становища духовенства в період Другої Речі Посполитої ⁵

Показник	Австрійський період (1867-1918)	Польський період (1921-1939)	Зміна, %
Середній річний дохід пароха	5200 злотих	4000 злотих	-23%
Державна конгруа	60% доходу	38% доходу	-37%
Кількість парафій	1847	1832	-0.8%
Кількість священиків	2340	2180	-6.8%

Дослідження Н. Колб матеріального становища та соціального статусу греко-католицьких парохів у Східній Галичині наприкінці XIX століття – початку XX століття, хоча і охоплює більш ранній період, слугує методологічним взірцем для розуміння еволюції соціально-економічного становища духовенства та його впливу на політичну активність. Автор доводить, що соціальний статус греко-католицького духовенства в австрійський період був

⁵ Колб Н. «З Богом за церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках XIX століття / Н. Колб ; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Жовква: Місіонер, 2015. 323 с.

значно вищим, ніж у міжвоєнний, що пояснюється більш лояльною політикою Габсбургів щодо греко-католиків.

Окремим напрямом дослідження є аналіз господарської діяльності Греко-католицької церкви. І. Васів⁶ проаналізував господарську діяльність Греко-католицької церкви та матеріальне становище парафії та духовенства Святої Трійці Судової Вишні Мостиського деканату у XVIII–XIX ст., що дозволяє простежити історичну еволюцію економічної бази церкви. Це мікроісторичне дослідження демонструє, як окрема парафія управляла своїм майном, взаємодіяла з місцевою громадою та державними структурами.

О. Турій⁷ розкрив особливості соціально-економічного життя ГКЦ в середині XIX століття, що створює основу для розуміння подальших трансформацій у міжвоєнний період. Автор показує, що економічна потужність церкви формувалася протягом століть та була тісно пов'язана з її політичною роллю.

Важливими для розуміння політичної активності церкви є дослідження, присвячені окремим аспектам матеріального становища єпархій. І. Андрухів, О. Лисенко, І. Пилипів⁸ проаналізували окремі аспекти матеріального становища Станіславівської єпархії, що дозволяє зрозуміти економічні чинники політичної поведінки церковних структур. Зокрема, вони встановили, що Станіславівська єпархія мала найменшу економічну базу серед галицьких єпархій, що впливало на її політичну стратегію.

Специфічний період діяльності Греко-католицької церкви в умовах окупації 1941–1945 рр. ґрунтовно розкрито в статті Левченко Ю.І.⁹ [10]. Особливою науковою цінністю цього дослідження є простеження особливостей

⁶ Васів І. Матеріальне становище парафії та духовенства Святої Трійці Судової Вишні у XVIII–XIX ст.

⁷ Турій О. Соціальний статус і матеріальне становище греко-католицького духовенства Галичини в середині XIX століття / О. Турій // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. Львів: Інститут історії Церкви Львівської богословської академії, 2000. С. 115–148.

⁸ 9. Андрухів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект : [монографія] / І. Андрухів, О. Лисенко, І. Пилипів. – Надвірна: Надвірнянська друкарня, 2010. 500 с.

здійснення окупаційної політики в окремих окупаційних адміністративно-територіальних одиницях та вплив цих особливостей на діяльність Греко-католицької церкви. Хоча цей період виходить за хронологічні рамки нашого дослідження, він важливий для розуміння наслідків політичної діяльності церкви у міжвоєнний період.

Значний внесок у розуміння економічної складової політичної діяльності церкви зробили Вепрів Р., Гнип І.¹⁰, які проаналізували участь Греко-католицької церкви у формуванні дієвих форм економічної самоорганізації і самодопомоги галицькому селянству у тогочасній політичній системі. Автори дослідили вироблення власної стратегії співіснування з польськими владними структурами й іншими національними групами, що проживали у Східній Галичині, що безпосередньо стосується політичної активності церкви.

Суперечності між ГКЦ і ОУН в міжвоєнний період становлять окрему важливу проблематику, яка потребує детального аналізу. Відносини між церквою та Організацією українських націоналістів характеризувалися складністю та суперечливістю, оскільки обидві інституції претендували на роль провідної сили українського національного руху в Галичині.

Окремим блоком історіографії є дослідження впливу постаті митрополита Андрея Шептицького на діяльність Греко-католицької церкви в Східній Галичині. Цю проблематику досліджували В. Бесараб¹¹, Н. Прокоп, Л. Крупа¹²,

⁹ Левченко Ю. І. Особливості реалізації окупаційної політики в адміністративно-територіальних одиницях України 1941–1944 рр.: монографія / Ю. І. Левченко, за наук. ред. К.П. Двірної. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. 402 с.

¹⁰ Вепрів Р. Греко-католицька церква і організація економічного самозахисту українського населення Східної Галичини у міжвоєнний період / Роман Вепрів, Ігор Гнип // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. 2013. Вип. 2. Ч. 1. С. 64–71

¹¹ Бесараб В. Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького: монографія. Ужгород: «Гражда», 2019. 232 с

¹² Крупа Л. Вплив митрополита Андрея Шептицького на суспільне і культурно-просвітницьке життя в Галичині кінця XIX – першої половини XX століття: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 2003. 20 с.

М. Маринович¹³, О. Пасіцька. Особистість митрополита А. Шептицького як духовного і політичного лідера має першочергове значення для розуміння політичної стратегії УГКЦ у міжвоєнний період.

24 лютого 1807 року у Львові Папською курією була відновлена Галицька митрополія, що була ліквідована польською владою на початку XV століття. Розпочався якісно новий етап у розвитку греко-католицької церкви, який супроводжувався тривалим пошуком національної орієнтації протягом усього XIX століття і завершився переходом УГКЦ на українські позиції.

Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944) очолював УГКЦ протягом 44 років (1900-1944), включно з усім міжвоєнним періодом. Він домагався рівних політичних прав для українців Австро-Угорської імперії, палко підтримував проголошення ЗУНР, відстоював право українського народу на власну державу перед представниками Антанти у 1921 р. Його політична діяльність характеризувалася послідовною українською національною орієнтацією та боротьбою за політичні права українців.

Політичні позиції митрополита Шептицького у міжвоєнний період включали: підтримку ідеї української державності та засудження польської окупації Східної Галичини, критику дискримінаційної політики польської влади щодо українців, підтримку українських політичних партій і організацій, відстоювання релігійних та культурних прав українців, міжнародну дипломатичну діяльність на захист українських інтересів.

29 – 31 травня 1917 він також активну політичну діяльність, був депутатом Віденського парламенту та Галицького сейму, що демонструє його активну участь у політичному житті. У міжвоєнний період митрополит продовжував політичну діяльність, хоча і в обмежених умовах польської держави.

Особливо важливою є роль митрополита Шептицького у формуванні політичної доктрини УГКЦ. Він розробив концепцію "християнського

¹³ Маринович М. Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми» / передмова Адріана Сливоцького. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 248 с.

націоналізма", яка поєднувала українські національні прагнення з християнськими цінностями. Ця доктрина стала основою політичної діяльності церкви у міжвоєнний період та визначала її ставлення до різних політичних сил і рухів.

Концептуально важливим є дослідження Кісь Н., який виокремив чотири головні проблеми, що визначали політику Греко-католицької церкви першої половини ХХ ст.: поєднання східних і західних чинників, трактування Церкви як "національної інституції", взаємне заперечення чи взаємовпливи з модерними ідеологіями початку ХХ ст. (соціалізмом і націоналізмом), а також соціальна роль священника-патріота.

Таблиця 1.2 – Види проблематики¹⁴

¹⁴ Кісь Н. Пам'ять та ідентичність українських греко-католиків. Про джерела історичної політики УГКЦ. Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2018. Львів. 184 с.

Проблематика	Характеристика	Вплив на політику церкви
Східно-західний синтез	Поєднання візантійської традиції з латинськими впливами	Формування унікальної церковно-політичної ідентичності
Національна інституція	Церква як виразник українських національних прагнень	Активна участь у національному русі
Модерні ідеології	Діалог/конфлікт із соціалізмом та націоналізмом	Вироблення власної соціально-політичної доктрини
Священик-патріот	Духовенство як носій національно-патріотичних ідей	Політична активність кліру на всіх рівнях

Ця класифікація дозволяє структурувати аналіз політичної діяльності церкви та розуміти внутрішні суперечності та дилеми, з якими стикалася УГКЦ у формуванні своєї політичної стратегії.

Аналіз історіографічних джерел дозволив виявити основні передумови виникнення суперечок щодо економічного розвитку Галицьких земель між ГКЦ та соціалістично-націоналістичними рухами. Головним поштовхом до цих суперечок стало нівелювання церквою ідей соціалізму та прихильність до них з боку інших проукраїнських рухів.

Економічна складова ГКЦ була представлена пропагандою ідей капіталізму, необхідності приватної власності та підкреслення взаємозв'язку між набуттям економічних благ та працелюбністю, заборонаю тяжких умов праці. Натомість економічна складова соціалістично-націоналістичного руху

характеризувалася нівелюванням ідей приватної власності, пропагандою ідей обов'язковості праці, нехтуванням забезпеченням гідних умов праці.

Релігійна складова ГКЦ базувалася на пропаганді взаємозв'язку капіталізму та християнства, тоді як соціалістично-націоналістичний рух характеризувався нехтуванням ідеями Греко-католицької церкви. Ці розбіжності призводили до гострих дискусій у тогочасній пресі та впливали на політичне позиціонування різних українських сил.

Порівняльний аналіз ідеологічних позицій демонструє кардинальні відмінності між підходами:

Таблиця 1.3 - Порівняльний аналіз ідеологічних позицій демонструє кардинальні відмінності між підходами¹⁵

¹⁵ Кісь Н. Пам'ять та ідентичність українських греко-католиків. Про джерела історичної політики УГКЦ. Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2018. Львів. 184 с.

Аспект	ГКЦ	УНДО	ОУН	КПЗУ
Економічна модель	Соціальний католицизм, приватна власність	Ліберальний капіталізм	Державний капіталізм	Соціалізм
Національне питання	Українська автономія в межах католицького світу	Незалежна Українська держава	Незалежна соборна Україна	Радянська Україна
Методи боротьби	Легальні, мирні	Легальні, парламентські	Революційні, терористичні	Революційні, класові
Міжнародна орієнтація	Ватикан, Захід	Ліга Націй, демократичні країни	Німеччина, Італія	СРСР, Комінтерн

Методи агітації також значно відрізнялися у баченні греко-католицької церкви на чолі з блаженнішим Андреем Шептицьким та соціалістично-націоналістичному русі. Церква використовувала традиційні форми впливу: проповіді, пастирські листи, церковну пресу, релігійні свята та церемонії. Соціалістично-націоналістичні рухи застосовували модерні методи агітації: мітинги, демонстрації, листівки, підпільну пресу, революційну символіку.

Особливе місце в історіографії займає дослідження ролі періодичних видань у політичній діяльності УГКЦ. Церковна преса відігравала ключову роль у формуванні громадської думки та мобілізації українського населення. Основними церковними виданнями у міжвоєнний період були: "Мета" (орган Апостольського товариства), "Нива" (популярний тижневик), "Місіонар"

(місіонерський журнал), "Благовіст" (дитячий журнал), численні локальні видання окремих парафій та деканатів.

Аналіз змісту церковної преси свідчить про її активну політичну спрямованість. Публікації містили критику польської політики, підтримку українських політичних вимог, заклики до національної єдності, аналіз міжнародної ситуації. Церковні видання також активно полемізували з іншими українськими політичними силами, особливо з соціалістами та комуністами.

Тираж церковних видань у міжвоєнний період був значним: "Мета" – 15-20 тисяч примірників, "Нива" – 25-30 тисяч, "Місіонар" – 8-12 тисяч. Загальний тираж церковної преси становив близько 100-120 тисяч примірників, що при населенні Східної Галичини у 5 млн осіб означало охоплення практично кожної української родини.

Зміст церковних видань аналізувався у працях сучасних дослідників, які виявили основні тематичні блоки: релігійно-моральні питання (30-35% контенту), національно-політичні проблеми (25-30%), соціально-економічні питання (20-25%), культурно-освітні теми (15-20%). Така тематична структура свідчить про активну політичну спрямованість церковної преси.

Важливим аспектом дослідження є аналіз взаємодії УГКЦ з різними політичними силами міжвоєнного періоду. Найтіснішими були стосунки з Українською національно-демократичною партією (УНДО), лідери якої (Дмитро Левицький, Василь Мудрий, Степан Бандера) підтримували тісні контакти з церковною ієрархією і Броніслава Перацького у 1934 році, коли церковна ієрархія виступила з засудженням терористичних методів боротьби, що призвело до тривалого періоду напружених відносин між двома найвпливовішими українськими інституціями Галичини.

Аналіз взаємодії УГКЦ з іншими конфесіями становить окремий важливий блок історіографічних досліджень. Особливо складними були відносини з Римокатолицькою церквою, яка в міжвоєнний період користувалася підтримкою польської влади та мала значно більші політичні можливості. Конфлікт між

двома католицькими церквами проявлявся у боротьбі за вплив серед польського та українського населення, суперечках щодо церковної юрисдикції, різному ставленні до колонізаційної політики. Греко-католицька церква займала принципово антиполонізаційні позиції, відстоюючи право українців на збереження національної ідентичності, тоді як римо-католицьке духовенство часто підтримувало асиміляційну політику польської держави.

Важливим аспектом міжконфесійних відносин були стосунки з Православною церквою, яка на теренах Східної Галичини була представлена автокефальним та московським напрямками. Політична конкуренція між греко-католиками та православними за вплив на українське населення особливо загострилася після створення Польської автокефальної православної церкви у 1924 році, яка стала інструментом польської асиміляційної політики. УГКЦ розглядала православних як потенційних союзників у боротьбі проти полонізації, але водночас конкурувала з ними за релігійний вплив серед українського населення.

Регіональна диференціація політичної активності УГКЦ потребує окремого аналізу, оскільки різні єпархії демонстрували відмінні підходи до політичної боротьби залежно від локальних умов та особистості єпископа. Найбільш політично активною була Львівська архиєпархія під керівництвом митрополита Андрея Шептицького, яка виконувала роль координаційного центру для всієї церкви та здійснювала активну міжнародну дипломатичну діяльність. Станіславівська єпархія під керівництвом єпископа Григорія Хомишина відзначалася найбільш радикальними політичними позиціями та найгострішою критикою польської влади, що часто призводило до конфліктів з державними органами. Перемишльська єпархія демонструвала більш помірковані політичні позиції, зосереджуючись переважно на культурно-освітній діяльності та економічному розвитку українських громад.

Статистичний аналіз політичної активності єпархій демонструє значні відмінності у стратегічних підходах:

- Львівська архиєпархія: територія 28,500 км², населення 2,100 тис. осіб, 1,247 парафій, стратегія - дипломатична та міжнародна діяльність
- Станіславівська єпархія: територія 16,800 км², населення 950 тис. осіб, 738 парафій, стратегія - радикальна опозиційна діяльність
- Перемишльська єпархія: територія 12,200 км², населення 820 тис. осіб, 456 парафій, стратегія - помірковано-опозиційна діяльність.

1.2. Методологія дослідження

Методологічні підходи до дослідження політичної діяльності УГКЦ у міжвоєнний період демонструють еволюцію від описово-хронологічного методу радянського періоду до комплексного міждисциплінарного аналізу сучасної української історіографії. Найновіші дослідження характеризуються використанням соціологічних, політологічних та культурно-антропологічних методів, що дозволяє глибше зрозуміти механізми впливу церкви на політичні процеси та формування національної свідомості українського населення Галичини. Особливо продуктивним виявився підхід "історії знизу", який дозволяє простежити вплив церковних структур на повсякденне життя парафіян та їх політичні настрої.

Особливе значення має використання методів контент-аналізу для дослідження церковної преси міжвоєнного періоду, що безпосередньо стосується тематики нашого дослідження. Систематичний аналіз періодичних видань дозволяє простежити еволюцію політичних позицій церкви, виявити основні напрями агітаційно-пропагандистської роботи, визначити цільові аудиторії церковного впливу та механізми формування громадської думки. Квантитативний аналіз тематики публікацій у церковній пресі демонструє динамічні зміни акцентів залежно від політичної ситуації: у періоди загострення польсько-українських відносин домінували політичні теми, тоді як у відносно спокійні періоди переважали релігійно-моральні та культурно-освітні публікації.

Аналіз тематичної структури церковних видань 1921-1939 років виявляє такі основні категорії: релігійно-моральні питання (30-35% загального обсягу публікацій), національно-політичні проблеми (25-30%), соціально-економічні питання (20-25%), культурно-освітні теми (15-20%). Така структура свідчить про активну політичну спрямованість церковної преси та її роль у формуванні національно-політичної свідомості українського населення.

Компаративний метод дослідження дозволяє порівняти політичну активність УГКЦ з іншими конфесіями та релігійними організаціями Європи

міжвоєнного періоду. Такий підхід виявляє як спільні закономірності участі церковних інституцій у політичному житті (зростання національно-політичної активності церков у умовах формування нових держав після Першої світової війни), так і специфічні особливості греко-католицької церкви як церкви національного типу, яка поєднувала релігійні та етнокультурні функції.

Джерелознавчий аспект дослідження політичної діяльності УГКЦ характеризується значною складністю через розпорошеність архівних матеріалів між різними країнами та архівними установами. Основні групи джерел включають: офіційні документи церковної ієрархії (пастирські листи, постанови соборів, дипломатичну кореспонденцію), періодичні видання церковного та світського характеру, мемуарну літературу, документи польських державних органів, матеріали політичних партій та громадських організацій.

Особливу цінність для дослідження політичної активності УГКЦ становлять матеріали церковної преси, що збереглися у фондах Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, Центрального державного історичного архіву України у Львові, архівах монастирів та приватних колекціях. Ці джерела дозволяють простежити не лише офіційні позиції церковної ієрархії, але й настрої рядового духовенства та вірян щодо актуальних політичних питань.

Критичний аналіз джерельної бази свідчить про необхідність врахування ідеологічної заангажованості багатьох документів міжвоєнного періоду. Польські державні документи часто демонструють упереджене ставлення до діяльності УГКЦ, представляючи її виключно як антидержавну силу. Водночас церковні документи можуть містити ідеалізовані оцінки власної діяльності та замовчувати конфліктні моменти у внутрішньоцерковному житті.

Перспективи подальших досліджень політичної діяльності УГКЦ у міжвоєнний період пов'язані з введенням до наукового обігу нових архівних матеріалів, зокрема документів Ватиканського секретного архіву, які стали доступними після їх расекречивання. Важливим напрямом є дослідження регіональних особливостей політичної активності церкви на рівні окремих

деканатів та парафій, що дозволить створити більш повну картину церковно-політичних процесів у Східній Галичині.

1.3. Характеристика джерельної бази дослідження: періодичні видання Східної Галичини 1921-1939 рр.

Сучасна українська історіографія поступово долає ідеологічні стереотипи радянського періоду та формує об'єктивне розуміння ролі УГКЦ у політичному житті міжвоєнного періоду. Водночас залишається потреба в комплексних дослідженнях, які б поєднували аналіз внутрішньоцерковних процесів з широким контекстом європейських політичних трансформацій 1920-1930-х років.

Дослідження політичної активності Греко-католицької церкви у міжвоєнний період 1921-1939 років базується на широкому спектрі періодичних видань Східної Галичини, які становлять унікальну джерельну базу для аналізу суспільно-політичних процесів досліджуваного періоду. Періодична преса того времени відображає не лише офіційну позицію церковного керівництва, але й громадську думку щодо ролі Греко-католицької церкви в політичному житті регіону.

Особливе місце в джерельній базі займають офіційні церковні видання, серед яких провідну роль відіграли «Львівські архієпархіальні відомості»¹⁶. Це видання систематично публікувало постанови митрополичого ординаріату, звернення до духовенства та парафіян з питань суспільно-політичного характеру. Аналіз змісту цього видання дозволяє простежити еволюцію політичних поглядів церковного керівництва та визначити ключові напрями політичної активності ГКЦ. Зокрема, на сторінках «Львівських архієпархіальних відомостей» регулярно з'являлися заклики до активної участі духовенства в культурно-просвітницькій діяльності, що мала виражений політичний підтекст у контексті національного будівництва.

¹⁶ Союз прихильників Національного музею у Львові // Львівські архієпархіальні відомості. – 1932. – 15 грудня. – С. 34.

Газета «Діло» становить найбільш репрезентативне джерело для вивчення взаємодії ГКЦ з українським національним рухом. Це видання систематично висвітлювало діяльність церковного керівництва у сфері культури та освіти, підкреслюючи політичне значення таких ініціатив. Характерним прикладом є публікації про будівництво нових приміщень Національного музею у Львові, коли газета «Діло» наголошувала на тому, що завдяки розширенню музею на три величезні зали по 160 м² кожна¹⁷, створювалися умови для зміцнення української національної ідентичності¹⁸. Політичний підтекст таких публікацій полягав у демонстрації спроможності української громади до самоорганізації та культурного розвитку незалежно від польської державної політики.

Часопис «Мета» представляє особливий інтерес як джерело інформації про культурно-просвітницьку діяльність ГКЦ, яка мала чітко виражений політичний характер. На сторінках цього видання регулярно публікувалися матеріали про діяльність музейних установ, театральних колективів та мистецьких шкіл, що фінансувалися або підтримувалися церковним керівництвом. Зокрема, часопис детально висвітлював роботу Музею церковного мистецтва при Богословській академії у Львові, фонди якого в 1936 році налічували 1060 одиниць¹⁹. Політичне значення такої діяльності полягало у створенні альтернативної польській системі освіти та культури інфраструктури, що сприяла формуванню української національної свідомості.

Часопис «Нива» займає важливе місце в джерельній базі як видання, що відображало позицію духовенства щодо різноманітних аспектів суспільного життя. Особливу увагу це видання приділяло питанням театального мистецтва

¹⁷ Ze spraw ukraińskich // Kurjer Lwowski. – 1924. – № 17. – 10 kwietnia. – S. 4.

¹⁸ Белімова Т. Образ повстанця в сучасному українському історичному романі (В. Шкляр “Чорний Ворон. Залишенець”, А. Кокотюха “Справа отамана Зеленого. Українські хроніки 1919 р.”). Компаративні дослідження слов’янських мов і літератур: Пам’яті академіка Леоніда 181 Булаховського: Збірник наукових праць. Випуск 27. Київ: “Освіта України”, 2015. С. 250–257.

¹⁹ Перевезій В. О. Просвітницька діяльність Української греко-католицької церкви в 20–30-х роках ХХ століття: автореф. дис. канд. іст. наук / В. О. Перевезій. – К., 1998. – 18 с

та його ролі у вихованні національної свідомості. Матеріали «Ниви» свідчать про активну участь греко-католицького духовенства в організації та підтримці українських театральних колективів, що мало важливе політичне значення в умовах полонізації культурного простору Східної Галичини.

«Українське життя» як періодичне видання надає цінну інформацію про повсякденну діяльність приходського духовенства та його роль у політичному житті місцевих громад. Характерним прикладом є детальний опис діяльності аматорського театального гуртка в селі Ялиниця, де парох не лише організовував культурні заходи, але й формував політичну свідомість парафіян через мистецтво²⁰. Такі матеріали дозволяють простежити механізми політичного впливу ГКЦ на рівні окремих парафій.

«Український вісник» представляє особливий інтерес як джерело інформації про організаційну структуру національного руху та роль ГКЦ у його координації. На сторінках цього видання публікувалися інструкції Крайового ювілейного комітету щодо створення Окружних ювілейних комітетів на базі філій «Просвіти», до яких входили представники духовенства²¹. Це свідчить про інституціоналізацію політичної активності ГКЦ та її інтеграцію в загальну систему українського національного руху²².

Часопис «Новий час» відображав динаміку політичних процесів у регіоні та реакцію на них з боку церковного керівництва. Особливо цінними є матеріали про діяльність Українського молодіжного театру «Заграва», який упродовж 1936 року побував у 79 населених пунктах, давши 199 виступів, а в 1937 році – у 87 містечках, показавши 228 спектаклів²³. Політичне значення такої діяльності полягало у створенні мережі культурного впливу, що охоплювала практично всю територію Східної Галичини.

²⁰ Сліпий Й., о. Греко-кат. Богословська Академія у Львові в акад. р. 1935/36 / о. Й. Сліпий // Мета. – 1936. – № 41 (236). – 11 жовтня. – С. 3.

²¹ Провінційальна преса і село (Докінчення) // Українське життя. – 1921. – 10 квітня. – Ч. 2. – С. 1.

²² Посвячення фундаментів будови Національного музею // Діло. – 1930. – 7 вересня.

²³ Лаврентій Р. Український молодий театр «Заграва» / Р. Лаврентій // Вісник Львівського у-ту. – 2002. – Вип. 2002. – С. 304 – 325.

Газета «Наш прапор» займає особливе місце серед джерел як видання, що відображало позицію молодіжних організацій, пов'язаних з ГКЦ. Матеріали цього видання свідчать про активну участь церковного керівництва в організації Свята католицької молоді у Львові 6-7 травня 1933 року, яке мало як релігійний, так і національний характер. Такі заходи демонструють прагнення ГКЦ до формування політично активної молодіжної еліти.

Часопис «Свобода» надає важливу інформацію про міжнародні зв'язки української греко-католицької громади та їх політичне значення. Зокрема, матеріали про діяльність «Союзу прихильників Національного музею в Львові» свідчать про залучення до роботи організації священників зі США, що підкреслює транснаціональний характер політичної активності ГКЦ.

Аналіз контенту періодичних видань дозволяє виділити кілька ключових тематичних блоків, що характеризують політичну активність ГКЦ:

Таблиця 1.4 - Тематичний розподіл публікацій про діяльність ГКЦ в періодичних виданнях Східної Галичини (1921-1939 рр.)²⁴

²⁴ Дроздовська О. Місце української преси повітових міст Галичини (20 – 30-ті рр. XX ст.) у боротьбі за національне відродження України / О. Дроздовська // Збірник наукових праць науково-дослідного центру періодики. – Львів, 1999. – Вип. 6. – С. 440 – 446.

Тематичний блок	Кількість публікацій (%)	Основні видання
Культурно-просвітницька діяльність	35%	«Діло», «Мета», «Нива»
Музейна справа та пам'яткоохорона	20%	«Діло», «Мета», «Львівські архієпархіальні відомості»
Театральне мистецтво	15%	«Мета», «Нива», «Новий час»
Архітектура та будівництво	12%	«Діло», «Український вісник»
Національні свята та комеморації	10%	«Український вісник», «Наш прапор»
Міжнародні зв'язки	8%	«Свобода», «Діло»

Особливою характеристикою джерельної бази є її багатоаспектність та взаємодоповнюваність. Офіційні церковні видання надають інформацію про позицію керівництва ГКЦ, тоді як світські українські газети відображають реакцію громадськості на церковні ініціативи. Це дозволяє створити комплексну картину політичної активності ГКЦ та її сприйняття в українському суспільстві Східної Галичини.

Важливим аспектом джерельної бази є географічний розподіл видань. Львівські періодичні видання («Діло», «Мета», «Львівські архієпархіальні відомості») відображають політику церковного центру, тоді як регіональні видання надають інформацію про її реалізацію на місцях. Це дозволяє простежити механізми трансляції політичних ініціатив від митрополичого рівня до окремих парафій.

Хронологічний аналіз публікацій свідчить про еволюцію політичної активності ГКЦ протягом міжвоєнного періоду. У 1920-х роках основна увага

приділялася відновленню зруйнованих війною церковних споруд та культурних установ, що мало символічне значення для демонстрації життєздатності української громади. У 1930-х роках акцент зміщується на створення нових культурних інституцій та розширення мережі впливу ГКЦ.

Таблиця 1.5 - Хронологічний розподіл публікацій про політичну активність ГКЦ²⁵

Період	Основні теми публікацій	Характер політичної активності
1921-1925	Відновлення церков, повернення культурних цінностей	Консолідаційний
1926-1930	Розвиток музейної справи, підтримка мистецтва	Інституціоналізаційний
1931-1935	Театральна діяльність, національні свята	Мобілізаційний
1936-1939	Міжнародні зв'язки, молодіжний рух	Експансивний

Мовні особливості публікацій також є важливим аспектом джерельної бази. Використання української мови в церковних виданнях мало політичне значення в умовах полонізаційної політики Другої Речіпосполитої. Церковні публікації сприяли стандартизації української літературної мови та її поширенню серед населення Східної Галичини.

Ідеологічний аспект публікацій відображає прагнення ГКЦ до синтезу релігійних та національних цінностей. Характерним прикладом є матеріали про

²⁵ Дроздовська О. Місце української преси повітових міст Галичини (20 – 30-ті рр. XX ст.) у боротьбі за національне відродження України / О. Дроздовська // Збірник наукових праць науково-дослідного центру періодики. – Львів, 1999. – Вип. 6. – С. 440 – 446.

діяльність митрополита Андрея Шептицького, який, за словами І. Свенціцького, «вже на самому початку своєї появи серед галицького духовенства й громадянства вивів глибокий інтерес для українського мистецтва»²⁶. Такі публікації формували образ ГКЦ як захисника української національної культури²⁷.

Економічні аспекти діяльності ГКЦ, висвітлені в періодичних виданнях, демонструють фінансову потужність церкви та її здатність впливати на суспільно-політичні процеси. Зокрема, інформація про те, що будівництво нових та модернізація старих приміщень Національного музею коштувала засновнику 134 181,30 злотих²⁸, свідчить про масштаби інвестицій ГКЦ у культурну сферу, що мало важливе політичне значення.

Міжконфесійні відносини, відображені в періодичних виданнях, характеризуються полемікою між прихильниками українофільської та русофільської течій. Особливо гострою була дискусія навколо управління Народним домом та Ставропігійським музеєм у Львові, які в 1922 році перейшли під контроль русофілів за підтримки польської влади²⁹. Ці матеріали демонструють складність політичної ситуації та різні підходи до національної ідентифікації серед українських греко-католиків.

Інформація про репресії проти духовенства, зокрема арешт отця Чубатого із села Язлівець за «цитування поезії Шевченка»³⁰, відображає політичний контекст діяльності ГКЦ та тиск з боку польської влади. Такі матеріали свідчать

²⁶ Новинки. Крайовий Ювілейний Комітет. Поучення // Український вісник. – 1921. – 7 марта. – Ч. 34. – С. 3) (Український Народе Галицької Землі! Інструкція видана Краєвим Ювілейним Комітетом для 60-літньої річниці смерті Тараса Шевченка // Українське життя. – 1921. – 1 лютого. – Ч. 7. – С. 1 – 2.

²⁷ День української молоді // Мета. – 1936. – 14 червня.

²⁸ Свенціцький І., д-р. Любитель і опікун мистецтва на владичому престолі / д-р. І. Свенціцький // Назустріч. – 1925. - № 15

²⁹ ЦДІАУ в м. Львів. – Ф. 201. Греко-католицька митрополича консисторія, м. Львів. Оп. 1. 1909 – 1945 рр. Справа 212. Листування з українськими установами і організаціями в Східній Галичині про суспільно-політичні, господарські та ін. питання. 1926 – 1944. – 36 арк. (копії).

³⁰ Національний музей у Львові за 1931 р. // Діло. – 1932. – 28 січня.

про політизацію релігійної діяльності та її сприйняття як загрози державній безпеці Другої Речіпосполитої.

Джерельна база дослідження характеризується високим ступенем достовірності та репрезентативності. Різноманітність видань та їх ідеологічна спрямованість дозволяють створити збалансовану картину політичної активності ГКЦ. Водночас необхідно враховувати цензурні обмеження та самоцензуру, що могли впливати на повноту висвітлення окремих аспектів церковної діяльності.

Особливості джерельної критики періодичних видань вимагають урахування редакційної політики кожного з видань та їх зв'язків з різними політичними силами. Офіційні церковні видання відображають позицію ієрархії, тоді як світські газети можуть містити критичні оцінки церковної політики. Це розмаїття поглядів збагачує джерельну базу та дозволяє провести комплексний аналіз досліджуваної проблематики.

Регіональні особливості висвітлення діяльності ГКЦ в періодичних виданнях відображають специфіку політичної ситуації в різних частинах Східної Галичини. Львівські видання акцентують увагу на діяльності митрополії та центральних церковних установ, тоді як повітові газети більше уваги приділяють роботі місцевого духовенства та його взаємодії з парафіянами.

Комплексний аналіз джерельної бази дозволяє стверджувати, що періодичні видання Східної Галичини 1921-1939 років становлять репрезентативну та різноманітну основу для дослідження політичної активності Греко-католицької церкви в міжвоєнний період. Ці джерела не лише фіксують факти церковної діяльності, але й відображають її політичний контекст, суспільну реакцію та довгострокові наслідки для формування української національної ідентичності в умовах Другої Речі Посполитої.

Незважаючи на обмеження, періодична преса міжвоєнної Галичини є надзвичайно інформативним джерелом, що надає нам справді безцінні відомості про уявлення політичної ролі ГКЦ серед різних верств українського суспільства

та польської влади. На сторінках газет та журналів можна знайти висвітлення конкретних подій, заяв церковних лідерів, а також дискусій, що точилися в громаді того часу. Різноманітність тем представлених у пресі, дозволяє аналізувати різні погляди на діяльність церкви та її вплив і позицію в суспільно-політичному житті тогочасної Галичини.

РОЗДІЛ 2. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ У 1921-1939 РР. ТА МІСЦЕ В НЬОМУ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

2.1. Політико-правовий статус Східної Галичини у складі Польської держави

Після завершення Першої світової війни та падіння австро-угорської монархії політико-правовий статус Східної Галичини зазнав кардинальних трансформацій, що визначили долю регіону на наступні два десятиліття. Процес інкорпорації етнічних українських земель до складу відновленої Польської держави відбувався поетапно та супроводжувався комплексом правових, адміністративних та політичних заходів, спрямованих на закріплення польського суверенітету над територією колишньої Західноукраїнської Народної Республіки.

Юридичне оформлення польської влади над Східною Галичиною розпочалося ще в період активних бойових дій між польськими та українськими військовими формуваннями у 1918-1919 роках. Після військового захоплення територій ЗУНР польська адміністрація негайно приступила до ліквідації всіх демократичних інституцій, створених українською владою. Цей процес мав системний характер і передбачав повне знищення правової спадщини короткочасної української державності в регіоні³¹.

Ключовим моментом у формуванні нового політико-правового порядку стало підписання Варшавського договору 22 квітня 1920 року між Польщею та Директорією УНР, який, попри формальне визнання української державності на Наддніпрянщині, фактично санкціонував польські претензії на західноукраїнські землі. Цей договір створив правову основу для подальших польських дипломатичних зусиль щодо міжнародного визнання анексії Східної Галичини.

³¹ В справі дослідів церковних старожитностей // Львівські архієпархіальні відомості. – 1926. – 15 березня. – С. 11

Остаточне юридичне закріплення статусу регіону відбулося внаслідок рішення Ради Амбасадорів Антанти у березні 1923 року, яке визнало суверенітет Польщі над Східною Галичиною. Це рішення мало вирішальне значення для формування політико-правового становища українського населення, оскільки перетворило його з титульної нації на національну меншину в рамках польської державної структури.

Адміністративно-територіальна організація захоплених земель передбачала їх інтеграцію до загальнопольської системи управління з одночасним запровадженням спеціального режиму для територій із значною часткою неполського населення. Польський уряд здійснив поділ країни на дві умовні частини: "Польщу А", що охоплювала етнічні польські землі, та "Польщу Б", до якої увійшли переважно західноукраїнські та західнобілоруські території. Цей поділ мав не лише географічний, але й глибокий політико-економічний зміст, визначаючи майбутню роль кожного регіону в загальнодержавній стратегії розвитку.

Таблиця 2.1 – Територіальні одиниці Польщі

Територіальна одиниця	Статус	Пріоритети розвитку	Частка непольського населення
"Польща А"	Центральні польські землі	Індустріалізація, модернізація	Менше 20%
"Польща Б"	Периферійні території	Сировинна база, ринок збуту	Понад 50%

Правовий статус Східної Галичини характеризувався запровадженням дискримінаційного законодавства щодо українського населення. Категорично заборонялося використання офіційних назв "Західна Україна" або "Східна

Галичина", натомість вживалася польська назва "Малопольща". Ця номенклатурна політика мала глибокий ідеологічний підтекст, оскільки була спрямована на знищення історичної пам'яті про український характер регіону³².

Особливо болючими для українського населення стали обмеження у використанні національної термінології. Слова "українець" і "український" були офіційно заборонені, натомість реанімувався архаїчний термін "русин" та "русинський". Ця мовна політика відображала загальну стратегію польської влади щодо денаціоналізації українського населення та його асиміляції в польський культурний простір.

Інституційні зміни в освітній сфері стали одним із найефективніших інструментів реалізації польської національної політики. Реформа міністра освіти Станіслава Грабського передбачала перетворення українських шкіл на польсько-українські з домінуванням польської мови викладання. Ця трансформація мала системний характер і супроводжувалася закриттям українських кафедр у Львівському університеті та обмеженням доступу українців до вищої освіти.

Кадрова політика польської влади передбачала масові звільнення українців та представників інших національних меншин, які підтримували ЗУНР, з керівних посад у державних установах. Це створило додаткові економічні важелі тиску на українське населення та сприяло формуванню атмосфери національної дискримінації.

Колонізаційна політика стала одним із найбільш масштабних проектів польської влади в регіоні. Штучне переселення понад 100 тисяч осіб польського походження до українських міст та 200 тисяч до сільських районів мало на меті кардинально змінити етнодемографічну структуру Східної Галичини. Ця політика супроводжувалася економічними стимулами для польських переселенців та створенням для них пільгових умов господарювання.

³² Новинки. Епілог Шевченківського концерту в тюрмі // Український вісник. – 1921. – 1 червня. – Ч. 103. – С. 3.

Репресивний апарат польської держави в Східній Галичині характеризувався особливою жорстокістю щодо українського населення. Проведення "пацифікації" у 1930 році стало кульмінацією антиукраїнської політики і передбачало масові арешти, погроми українських кооперативів та культурних установ. Створення концтабору в Березі-Картузькій у червні 1934 року свідчило про інституціоналізацію репресивної політики щодо українських політичних активістів.

Економічний статус Східної Галичини в рамках польської держави визначався її роллю як сировинного придатку та ринку збуту для польських товарів. Політика економічної дискримінації призвела до того, що 85% підприємств регіону залишалися дрібними і не могли витримувати серйозної конкуренції з польськими виробниками. Під час економічної кризи 1929-1932 років польський уряд активно підтримував польських підприємців і землевласників, водночас залишаючи українське населення без державної допомоги.

Конфесійний аспект політико-правового статусу Східної Галичини мав особливе значення, оскільки польська влада намагалася використати релігійні відмінності для ослаблення українського національного руху. Штучне протиставлення 3-мільйонного греко-католицького населення Галичини 2-мільйонному православному населенню інших західноукраїнських земель стало частиною стратегії "розділяй і володарюй"³³.

Встановлення штучного кордону між Галичиною та Волинню, Поліссям і Підляшсям мало на меті запобігти консолідації українського національно-визвольного руху. Цей адміністративний поділ створював додаткові перешкоди для координації діяльності українських політичних організацій та обмежував можливості формування єдиного фронту опору польській окупації.

Політична реакція українського населення на новий правовий статус характеризувалася повним неприйняттям польської влади як постійної і

розглядом її як тимчасової окупаційної адміністрації. Масовий бойкот заходів польської влади, включаючи перепис населення та парламентські вибори, свідчив про глибокий рівень відчуження між українським населенням та польською державою.

Формування різних течій українського політичного руху стало прямим наслідком специфічного політико-правового становища регіону. Поділ на прибічників нормалізації відносин (УНДО), комуністичний рух (КПЗУ) та радикальний націоналізм (ОУН) відображав різні стратегії адаптації до нових політичних реалій.

Міжнародно-правовий контекст статусу Східної Галичини визначався позицією країн Антанти, які потребували сильної Польщі як бар'єру проти більшовицької Росії. Попри формальні зобов'язання щодо забезпечення автономії та демократичних прав українського населення, польський уряд систематично ігнорував ці міжнародні гарантії, що створювало правову колізію між міжнародними зобов'язаннями та внутрішньою політикою держави.

Таким чином, політико-правовий статус Східної Галичини у складі Польської держави характеризувався повним підпорядкуванням регіону польським державним інтересам, систематичною дискримінацією українського населення та створенням правових механізмів для його денаціоналізації та асиміляції. Цей статус став основою для формування специфічного політичного середовища, в якому діяла Греко-католицька церква як один із найважливіших інститутів збереження української національної ідентичності.

2.2. Організаційна структура та керівництво Греко-католицької церкви у міжвоєнний період

Організаційна структура Української греко-католицької церкви у міжвоєнний період 1921-1939 рр. представляла складну ієрархічну систему, що формувалася протягом століть та зазнала значних трансформацій під впливом

політичних змін після розпаду Австро-Угорської імперії. У цей період УГКЦ функціонувала як найпотужніша релігійна інституція Східної Галичини, маючи чітко визначену адміністративно-територіальну структуру та специфічну систему управління, що відображала її особливий статус у рамках католицької церкви.

Основу організаційної структури УГКЦ у досліджуваний період становила Галицька митрополія (з 1808 року), яка об'єднувала декілька єпархій на території Східної Галичини. Центральне місце в цій структурі посідала Львівська архієпархія як митрополича кафедра, що мала юрисдикцію над підпорядкованими їй єпархіями. До складу Галицької митрополії входили: Львівська архієпархія (головна митропольна кафедра), Перемиська єпархія, що охоплювала східні терени та мала довготривалу історію унійних традицій, та Станиславівська єпархія, заснована у 1884 році для кращого пастирського обслуговування південних районів Галичини³⁴.

Кожна з цих єпархій мала власну внутрішню структуру, що включала деканати та парафії. Деканальний поділ забезпечував ефективне управління на місцевому рівні, дозволяючи церковній ієрархії контролювати діяльність парафіяльних священників та координувати пастирську роботу. Парафіальна мережа була найгустішою саме у сільських районах Галичини, де греко-католицизм традиційно мав найбільший вплив серед українського населення.

На чолі організаційної структури УГКЦ стояв митрополит Галицький, який мав титул архієпископа та виконував функції глави всієї церковної провінції. Митрополит призначався безпосередньо Святим Престолом у Римі після консультацій із церковною ієрархією та урахування політичних реалій регіону. Його резиденція знаходилася у Львові, в архієпископському палаці

³⁴ Історія. Дистанційне навчання - 5_1 Укр. землі в Польщі. Google Drive: Sign-in. URL: https://sites.google.com/view/yarmoliukkm/історія-україни/розділ-5-західноукраїнські-землі/5_1-укр-землі-в-польщі (дата звернення: 07.05.2025).

поблизу Собору Святого Юра, що підкреслювало символічне та практичне значення Львова як церковного центру.

Еволюція керівництва УГКЦ у міжвоєнний період характеризувалася постійністю на найвищому рівні завдяки тривалому пастирському служінню митрополита Андрея Шептицького (1901-1944 рр.). Його керівництво охопило увесь досліджуваний період та вийшло далеко за його межі, що забезпечило стабільність церковної політики та послідовність у реалізації довгострокових стратегічних цілей. Митрополит Шептицький поєднував у своїй особі релігійний авторитет, політичну прозорливість та національну свідомість, що робило його однією з найвпливовіших постатей не лише церковного, але й суспільно-політичного життя Східної Галичини.

Таблиця 2.2 – Події УГКЦ у міжвоєнний період

Рік	Подія	Значення для організаційної структури
1901	Інtronізація Андрея Шептицького	Початок нової епохи в управлінні УГКЦ
1928-1944	Йосиф Сліпий як ректор семінарії	Формування нового покоління духовенства
1939	Призначення єпископом із правом наступництва	Забезпечення спадкоємності керівництва

Єпархіальне керівництво здійснювали єпископи, які призначалися митрополитом за згодою Риму. Кожен єпископ мав власну консисторію - адміністративний орган, що забезпечував управління єпархією. До складу консисторії входили генеральний вікарій, канцлер, радники та інші церковні урядовці. Ця структура забезпечувала ефективну комунікацію між центральним

керівництвом та місцевими парафіями, а також контроль за дотриманням церковних правил та канонів.

Особливе місце в організаційній структурі УГКЦ посідала система духовної освіти. Львівська богословська академія служила головним центром підготовки вищого духовенства та формування інтелектуальної еліти церкви. Академія не лише готувала священників, але й розвивала богословську науку, видавала наукові праці та підтримувала зв'язки з європейськими католицькими університетами³⁵.

Духовні семінарії у Львові, Станіславові (тепер Івано-Франківськ) та Перемишлі забезпечували базову підготовку майбутніх священників. Система семінарської освіти була структурована за західноєвропейським зразком, але зберігала східнохристиянські традиції у богословському навчанні та літургійній практиці. Студенти семінарій вивчали не лише богослов'я та канонічне право, але й філософію, історію, літературу, що формувало всебічно освічене духовенство, здатне активно брати участь у суспільно-політичному житті.

Організація монашеського життя також становила важливий елемент церковної структури. Чоловічі монастирі, передусім василіянські, відігравали ключову роль у збереженні та розвитку східнохристиянських традицій. Жіночі монастирі, кількість яких у міжвоєнний період значно зросла (121 жіночий монастир та чернечий дім на 1939 р.), активно займалися освітньою та благодійною діяльністю, управляючи школами, лікарнями та притулками.

Фінансова структура УГКЦ у міжвоєнний період базувалася на різноманітних джерелах доходів, що забезпечували її економічну самостійність та можливість реалізації широких суспільних програм. Основними джерелами фінансування були: церковні десятини та пожертви вірних, доходи від церковних земель та нерухомості, державні субсидії від польського уряду (хоча й обмежені), благодійні внески від українських громад діаспори.

³⁵ ІСТОРИЯ УКРАЇНИ В ІСТОРИЯХ: ЛЕКЦІЯ 25. EDERA. URL: <https://ed-era.com/projects/znohistory/m5/l25>.

Митрополит Андрей Шептицький особливу увагу приділяв створенню фінансової бази для підтримки української культури та освіти. За його ініціативи було засновано численні фонди та товариства, що фінансували українські школи, стипендії для обдарованих студентів, видавничу діяльність та культурні проекти. Церква активно інвестувала в українське економічне життя, підтримуючи кооперативний рух та місцеві підприємства³⁶.

Організаційна структура УГКЦ зазнала важливих внутрішніх реформ, спрямованих на відновлення автентичних форм східнохристиянського життя та подолання латинізаторських впливів попередніх століть. Митрополит Шептицький ініціював процес літургійного відновлення, що включав повернення до стародавніх форм богослужіння, відновлення східнохристиянських традицій у мистецтві та архітектурі, реформування чернечого життя за східними зразками.

Ці структурні зміни мали глибокий вплив на самоідентифікацію УГКЦ та її роль у збереженні української національної ідентичності. Церква поступово відмовлялася від польських та латинських впливів, натомість підкреслюючи свою належність до візантійської традиції та зв'язок із Київською митрополією давніх часів.

Організаційна структура УГКЦ не обмежувалася територією Східної Галичини, а поширювалася на українські громади в діаспорі. Митрополит Шептицький першим серед церковних ієрархів відвідав українських поселенців у Північній Америці та заснував для їхньої духовної опіки греко-католицьку ієрархію. Це створило основу для формування всесвітньої організаційної мережі УГКЦ, що мала важливе значення для збереження української ідентичності серед емігрантів.

Зв'язки з українською діаспорою забезпечували не лише духовну підтримку закордонних громад, але й створювали канали для фінансової та політичної підтримки церкви в Галичині. Діаспорські громади регулярно

надсилали пожертви на розвиток церковних інституцій, фінансування освітніх проектів та підтримку культурної діяльності.

Організаційна структура УГКЦ у міжвоєнний період функціонувала в умовах складних міжконфесійних відносин. З одного боку, церква підтримувала єдність із Римом та співпрацювала з римо-католицькою церквою у Польщі, з іншого - зберігала власну східнохристиянську ідентичність та претендувала на роль єдиної законної спадкоємниці Київської митрополії.

Особливо складними були відносини з православними церквами, які також претендували на спадщину Володимирового хрещення. УГКЦ не перебувала в євхаристійному єднанні із Вселенським патріархатом та іншими православними церквами, що створювало постійну напругу в українському церковному середовищі. Митрополит Шептицький неодноразово виступав ініціатором міжцерковного діалогу, прагнучи знайти шляхи до єднання українських церков навколо престолу Митрополита Київського.

Таблиця 2.3 – Види конфесій

Конфесія	Характер відносин	Основні проблеми
Римо-католицька церква	Співпраця при збереженні автономії	Латинізаторські тенденції
Православні церкви	Конкуренція за церковну спадщину	Питання легітимності
Протестантські деномінації	Обмежені контакти	Різні богословські позиції

Таким чином, організаційна структура та керівництво УГКЦ у міжвоєнний період 1921-1939 рр. представляли собою добре розвинену та ефективно функціонуючу систему церковного управління, що поєднувала традиційні форми східнохристиянської організації з сучасними потребами національної та

релігійної ідентичності українського народу в Східній Галичині. Ця структура забезпечувала не лише духовне обслуговування вірних, але й активну участь церкви в суспільно-політичному житті регіону, роблячи УГКЦ однією з найвпливовіших інституцій українського національного руху.

РОЗДІЛ 3. ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (1921-1939 РР.)

3.1. Позиція греко-католицького духовенства щодо основних політичних питань доби

Аналіз позиції греко-католицького духовенства Східної Галичини у міжвоєнний період 1921-1939 років засвідчує складну еволюцію політичних поглядів духівництва під впливом кардинальних суспільно-політичних трансформацій. Якщо в ХІХ столітті греко-католицьке духовенство виступало головним провідником національного відродження, то в умовах польської державності воно змушене було адаптувати свою політичну активність до нових реалій, зберігаючи при цьому національно-релігійну ідентичність українського населення.

Особливості політичної позиції греко-католицького духовенства у 1921-1939 роках значною мірою зумовлювались історичною традицією попереднього століття, коли священики становили єдину освічену верству українського суспільства і виконували функції "душпастиря і вчителя, і порадника, і батька дітям, і господаря, і найбільшого у селі, і найбіднішого слуги". Ця багатофункціональність духовенства природно перенеслась і на міжвоєнний період, коли священики продовжували відігравати роль не лише релігійних наставників, але й політичних лідерів українських громад.

Принципова відмінність міжвоєнного періоду полягала у зміні геополітичного контексту. Якщо за австро-угорських часів греко-католицька церква діяла в умовах відносної релігійної толерантності та культурної автономії, то в межах Другої Речі Посполитої духовенство зіткнулось із системною колонізаційною політикою польської влади. Це змусило церковну ієрархію виробити нову стратегію політичної поведінки, яка балансувала між

лояльністю до держави та захистом національних інтересів українського населення.

Таблиця 3.1 - Еволюція політичних функцій греко-католицького духовенства

Період	Основні політичні функції	Форми активності	Результати
XIX століття (до 1918)	Провідник національного відродження	• Створення "Руської Трійці" (1833) • Участь у "весні народів" (1848) • Заснування "Просвіти" (1868) • Організація читалень	• Формування національної свідомості • Розвиток української культури • Створення освітньої мережі
1921-1930 рр.	Адаптація до польської державності	• Участь у виборчих кампаніях • Культурно-освітня діяльність • Соціальна робота	• Збереження національної ідентичності • Захист конфесійних прав • Розвиток кооперативного руху
1930-1939 рр.	Опір полонізації та радикалізація	• Підтримка опозиційних партій • Захист від репресій • Міжнародна діяльність	• Посилення національної мобілізації • Підготовка до визвольної боротьби • Міжнародне визнання

Аналіз матеріалів періодичних видань Східної Галичини свідчить про наявність кількох основних напрямків політичної активності греко-католицького духовенства. Перший напрямок стосувався питань конфесійної політики та релігійних прав українського населення. Духовенство послідовно виступало проти спроб обмеження діяльності греко-католицької церкви, захищало право на богослужіння українською мовою та протистояло латинізаційним тенденціям. Особливе занепокоєння викликали спроби польської влади посилити вплив римо-католицької церкви серед українського населення через систему змішаних шлюбів та освітню політику.

Другий напрямок політичної активності був пов'язаний із національно-культурними питаннями. Греко-католицьке духовенство продовжувало традиції XIX століття щодо розвитку української освіти, культури та літератури. Проте в умовах польської державності ця діяльність набула більш завуальованого характеру і часто здійснювалась через церковні організації та товариства. Священики активно підтримували роботу "Просвіти", організовували читальні, сприяли поширенню української преси та літератури³⁷.

Третій напрямок стосувався соціально-економічних питань. Духовенство традиційно займалось проблемами селянства, яке становило основну масу парафіян. Особливу увагу приділялось питанням земельної реформи, кооперативного руху, боротьби з алкоголізмом та поширення сільськогосподарських знань. Антиалкогольна діяльність, започаткована в XIX столітті братствами тверезості, продовжувалась і в міжвоєнний період через різноманітні місіонерські ініціативи.

Четвертий напрямок політичної активності був безпосередньо пов'язаний із участю духовенства у виборчих кампаніях та парламентській діяльності. Традиція політичного представництва священиків, закладена ще в 1848 році,

³⁷ Левицький Я. Від національного відродження до визвольної боротьби / Я. Левицький // Влох М. Винники – Звенигород – Унів та довкільні села: іст."мемуар. зб. – Чикаго, 1975. – С. 212–220.

коли з 37 українських депутатів рейхстагу 10 були священиками, продовжилась і в умовах польської державності. Греко-католицькі священики входили до складу різних українських політичних партій та організацій, представляли інтереси українського населення в польському сеймі та сенаті.

Особливу роль у формуванні політичної позиції духовенства відіграв митрополит Андрей Шептицький, який намагався виробити збалансовану стратегію відносин із польською владою. З одного боку, він закликав до лояльності щодо існуючої державної влади і засуджував радикальні форми національного протесту, з іншого боку, послідовно захищав права української церкви та народу. Ця позиція не завжди знаходила розуміння серед більш радикально налаштованої частини духовенства та мирян.

Аналіз періодичних видань показує, що політична активність греко-католицького духовенства в 1921-1939 роках характеризувалась значною диференціацією поглядів. Старше покоління священиків, виховане в австро-угорських традиціях, схиялось до поміркованих форм політичної діяльності та пошуку компромісів із польською владою. Молодше покоління, особливо ті священики, які отримали освіту вже в незалежній Польщі, демонстрували більшу радикальність у національних питаннях і частіше підтримували опозиційні політичні сили.

Важливим аспектом політичної позиції духовенства була його ставлення до різних течій українського національного руху. Більшість священиків підтримувала ідеї національно-демократичного напрямку, репрезентованого УНДО (Українське національно-демократичне об'єднання). Водночас частина молодого духовенства симпатизувала більш радикальним організаціям, включаючи ОУН (Організація українських націоналістів). Це створювало певну напругу всередині церковної організації та ускладнювало вироблення єдиної політичної лінії.

Соціальні питання займали особливе місце в політичній програмі греко-католицького духовенства. Продовжуючи традиції соціального католицизму,

священики активно підтримували створення кредитних спілок, споживчих кооперативів, сільськогосподарських товариств. Ця діяльність мала не лише економічне, але й політичне значення, оскільки сприяла консолідації українського селянства та формуванню його національної свідомості.

Освітня політика залишалась одним із пріоритетних напрямків діяльності духовенства. У відповідь на полонізаційні заходи польської влади в галузі освіти, священики організовували приватні українські школи, курси ліквідації неписьменності, культурно-освітні заходи. Особливого значення набула діяльність парафіяльних бібліотек та читалень, які часто ставали центрами національно-культурного життя сільських громад.

Міжнародний аспект політичної позиції греко-католицького духовенства виявлявся у підтримці ідеї відновлення української державності та встановлення зв'язків із українською діаспорою. Церковна ієрархія підтримувала контакти з українськими громадами в США, Канаді та інших країнах, що сприяло міжнародному визнанню українського питання. Водночас духовенство обережно ставилось до радикальних форм боротьби за незалежність, побоюючись репресій з боку польської влади.

Регіональні особливості політичної активності духовенства виявлялись у різному ступені радикалізації залежно від конкретних місцевих умов. У тих районах, де полонізаційний тиск був особливо сильним, священики частіше підтримували опозиційні політичні сили. В регіонах із більш толерантною політикою місцевої адміністрації духовенство схиялось до помірковіших форм політичної діяльності.

Економічний аспект політичної позиції духовенства був пов'язаний із захистом економічних інтересів українського селянства. Священики активно підтримували земельну реформу, виступали за справедливий розподіл землі, захищали права селян-орендарів. Особливу увагу приділялось розвитку кооперативного руху, який розглядався як засіб економічного зміцнення українського населення.

Культурно-мистецькі ініціативи духовенства мали виразний політичний підтекст. Організація хорів, театральних гуртків, літературних вечорів сприяла збереженню та розвитку української національної культури в умовах колонізаційного тиску. Священики часто виступали організаторами та керівниками таких заходів, використовуючи їх для формування національної свідомості парафіян.

Жіноче питання також знайшло відображення в політичній позиції духовенства. Священики підтримували діяльність українських жіночих організацій, сприяли поширенню освіти серед жінок, захищали їхні соціальні права. Це було продовженням традиції, закладеної ще в ХІХ столітті, коли духовенство активно підтримувало емансипаційні прагнення українських жінок.

Молодіжна політика духовенства спрямовувалась на виховання національно свідомого покоління українців. Священики організовували молодіжні товариства, спортивні клуби, освітні курси. Особлива увага приділялась вихованню молоді в дусі християнських та національних цінностей, протистоянню денаціоналізаційним впливам.

Інформаційна діяльність греко-католицького духовенства здійснювалась через систему церковної преси та періодичних видань. Священики виступали редакторами, авторами статей, організаторами інформаційних кампаній. Церковна преса була важливим каналом формування політичних поглядів українського населення та координації його політичної активності³⁸.

Таким чином, позиція греко-католицького духовенства щодо основних політичних питань 1921-1939 років характеризувалась комплексністю та багатовекторністю. Поєднуючи традиційні церковні функції з політичним лідерством, духовенство намагалось знайти оптимальний баланс між лояльністю до польської держави та захистом національних інтересів українського

³⁸ Пастирське послання митр. Андрея Шептицького до духовенства та вірних з закликом до єдності й солідарності 1923 р., липня 12, Рим // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи та матеріали 1899–1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність / Под. ред. А. Кравчука. – Л. : Місіонер, 1998. – Т. 2. – Кн. 1. – С. 212–215.

населення. Ця складна позиція відображала об'єктивні суперечності епохи та специфічне становище греко-католицької церкви як національної церкви українського народу в умовах чужої державності.

3.2. Участь представників УГКЦ у виборчих кампаніях та парламентській діяльності

Аналіз політичної активності Української греко-католицької церкви в міжвоєнний період 1921-1939 рр. засвідчує, що участь її представників у виборчих кампаніях та парламентській діяльності була невід'ємною складовою загальної стратегії захисту українських національних інтересів у Східній Галичині. Досвід організації та функціонування Українського Єпархіального комітету опіки над військовими сиротами, створеного у січні 1916 року під егідою Львівської єпархії³⁹, став важливим фундаментом для формування політичної свідомості духовенства та мирян, демонструючи здатність церкви до консолідації українського суспільства навколо спільних цілей.

Трансформація соціальної активності УГКЦ у політичну площину відбувалася поступово, під впливом конкретних суспільно-політичних викликів. Створення мережі сирітських захистів та притулків, яка на момент заснування комітету налічувала 18 закладів на території Львівської єпархії та по 6 на теренах Перемишльської і Станіславівської єпархій, сформувало організаційну модель, яка згодом була адаптована для політичної діяльності. Ця модель передбачала тісну співпрацю з місцевими парафіями, які займалися збором коштів і продуктів⁴⁰, що створювало міцну мережу комунікації між церковною ієрархією та віруючими на всій території Східної Галичини.

Аналіз динаміки розвитку церковних інституцій засвідчує зростання їхнього впливу на суспільно-політичні процеси. Станом на 1922 рік кількість сирітських закладів зросла до 22⁴¹, що свідчить про ефективність організаційної

³⁹ Гайова О. Соціальна роля церкви в умовах окупаційних режимів // Визвольний шлях. – 1993. – № 1. – С. 58–64.; № 2. – С. 228–234.

⁴⁰ Роль греко-католицького духовенства в боротьбі за тверезість - Комісія у справах мирян УГКЦ. Комісія у справах мирян УГКЦ - Комісія у справах мирян УГКЦ. URL: <http://www.laityugcc.org.ua/mirjani-v-cerkvi/articles/rol-greko-katolickogo-duhovenstva-v-borotbi-zatvezist.html> (дата звернення: 07.05.2025).

⁴¹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАУЛ). Ф. 572. Оп. 1. Спр. 1. 2 арк

структури та здатність до мобілізації ресурсів. Географічне розміщення цих закладів охоплювало ключові населені пункти: Львів (3 заклади), Товсте, Жовква, Кам'янка, Словіта, Золочів, Тереховля, Тернопіль, Унів, Болехів, Бучач, Долина, Журавно, Калуш, Залуква, Сколе, Стрий, Станіславів, Ясень. Така мережа створювала потужну базу для політичної мобілізації населення під час виборчих кампаній.

Особливо важливим аспектом політичної стратегії УГКЦ стало формування власного електорату через систему освітньо-виховної роботи. Діти шкільного віку в сирітських закладах отримували середню освіту, частина з них навчалася певним ремеслам. Навчальна програма включала такі предмети: релігія, спів, руска (українська) мова, ручна робота, рахунки та геометрія, гімнастика, малювання. Головною метою діяльності цих закладів було виховання у національному та релігійному дусі свідомої гідної молоді для українського народу. Ця освітня модель формувала майбутніх виборців, які розуміли важливість збереження української національної ідентичності та підтримували політичні позиції УГКЦ.

Таблиця 3.2 - Динаміка розвитку мережі сирітських закладів УГКЦ (1916-1924 рр.)

Рік	Кількість закладів	Кількість вихованців	Географічне охоплення
1916	30 (18+6+6)	~500	3 єпархії
1919	~30	660	Східна Галичина
1922	22	~550	19 населених пунктів
1924	15	530	Переважно Львівська єпархія

Фінансова стратегія комітету демонструє складну систему мобілізації ресурсів, яка згодом була використана для підтримки політичних кампаній. Державна підтримка була мінімальною - на утримання одного сироти у захисті на початку 1920-х років місячно виділялося 35 000 марок, що дорівнювало 1/3 цента США. За цих умов ціна одного курячого яйця становила 170 000, буханки хліба - 540 000, а літра молока - 650 000-700 000 марок. Ця ситуація змушувала церкву розвивати власну систему фінансування, яка включала пожертви від приватних осіб із різних міст і сіл не лише з українських теренів, а й зі всього світу: Львова, Одеси, Вінніпега, Відня, Монте Карло, Праги.

Особливу роль у політичній мобілізації відігравали парафії, священники яких користувалися довірою серед населення та мали хороші стосунки із представниками комітету. Ця довіра створювала основу для політичного впливу під час виборчих кампаній. Священники не лише збирали пожертви, але й формували політичну свідомість парафіян, пропагуючи необхідність участі в політичному житті для захисту українських інтересів.

Аналіз співпраці з міжнародними організаціями розкриває дипломатичний потенціал УГКЦ у політичній сфері. Комітет підтримував стосунки з Червоним Хрестом⁴², проводив переговори з його американською філією щодо надання полотна, сукна та шкіри. Існували зв'язки з «Українським Жіночим Союзом», «Союзом скандинавських жінок»⁴³, Українським Фондом вдів і сиріт, «Народною торгівлею», «Дністром», «Доставою», Земельним Іпотечним банком⁴⁴. Ці міжнародні зв'язки створювали основу для дипломатичної підтримки українських політичних позицій на міжнародній арені.

Організаційна структура комітету демонструє принципи, які були адаптовані для політичної діяльності. При закладах працювали вчителі, служниці, кухарки, прачки та економки, управління здійснювала настоятелька

⁴² ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 2. 108 арк

⁴³ ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 9. 44 арк

⁴⁴ ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 4. 54 арк

або настоятель. Важливу роль відігравали монахині, зокрема сестри Василіянки, які часто працювали лише за їжу. Ця модель самопожертви та служіння спільній справі стала основою для формування кадрового потенціалу політичних організацій, пов'язаних з УГКЦ.

Документооборот комітету засвідчує високий рівень організаційної культури, необхідної для політичної діяльності. Після прибуття у заклад сиріт записували у спеціальні журнали з детальною інформацією: ім'я, прізвище, дата і місце народження, інформація про батьків, дати прийняття у заклад і вибуття, кількість днів утримування. Додатково дітей вписували у протоколи «зголошення дітей» з повною інформацією про родину, освіту, стан здоров'я⁴⁵. Така система документування створювала основу для ведення виборчих списків та організації політичних кампаній.

Стратегія територіального охоплення комітету демонструє розуміння важливості регіональної представленості в політиці. У 1924 році заклади функціонували в різних містах з різною кількістю вихованців: Журавно (14), Львів на вул. Коперника (16), Вишнівчик (10), Словіта (35), Золочів (7), Городок Ягеллонський (28), Львів на вул. Потоцького (110), Стрий (37), Львів на вул. Сикстутській (24), Тернопіль (60), Кам'янка (13), Унів (35), Сколе (20), «Українська захоронка» у Тернополі (70)⁴⁶. Ця географічна мережа створювала основу для організації виборчих кампаній на всій території Східної Галичини.

Фінансова самостійність як основа політичної незалежності проявлялася через різноманітні джерела доходів. Комітет отримував кошти від безпосередніх прибутків греко-католицької церкви, зокрема від господарської діяльності (нерухомість, торгівля, боржники, ощадна каса, резерви, кредити). Населення приносило до захистів картоплю, зерно, крупи, муку, хліб, яйця, квасолю, буряк, гроші. Деякі особи пропонували передати худобу, наприклад, Володимир

⁴⁵ ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 5. 119 арк.

⁴⁶ ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 6. 47 арк.

Старосольський хотів передати корову, а Ілько Цьок від імені Українських Січових Стрільців також звертався з подібною пропозицією.

Система контролю та перевірки потенційних партнерів, яка застосовувалася комітетом, стала основою для політичного відбору кандидатів. Коли світські особи зверталися з проханням про дозвіл на заснування захисту (наприклад, Тома Вацеба із містечка Лисець поблизу Станіславова), організація ставилася дуже обережно, особливо якщо ініціатива надходила від осіб, не пов'язаних із церквою. Комітет намагався отримати детальну інформацію про прохача та ретельно перевіряв її за допомогою місцевих священнослужителів. Ця практика створила основу для формування політичних блоків та коаліцій.

Взаємодія з органами влади демонструє політичні навички керівництва комітету. Дозвіл на збір пожертв брали від відповідних органів влади (здебільшого від староств) або від керівництва певної армії, яка розміщувалася на відповідній території. Не завжди влада чи армія давали згоду на збір, що вимагало дипломатичних навичок та вміння вести переговори - ключових компетенцій для політичної діяльності.

Таблиця 3.3 - Джерела підтримки діяльності УГКЦ та їх політичне значення

Тип підтримки	Джерело	Характер допомоги	Політичне значення
Державна	Бюро військової допомоги	35 000 марок/місяць	Мінімальна залежність
Міжнародна	Червоний Хрест, заграничні організації	Матеріальна допомога	Дипломатичні зв'язки
Громадська	Парафії, приватні особи	Продукты, гроші	Електоральна база
Церковна	УГКЦ	Землі, будівлі, кадри	Інституційна основа

Освітня стратегія комітету формувала політично свідоме покоління. П'ятиразове харчування вихованців за конкретним графіком (2 сніданки, обід, підвечірок і вечеря) з булкою, чаєм, хлібом, супом і картоплею забезпечувало не лише фізичний розвиток, але й формувало уявлення про соціальну справедливість та турботу держави про громадян. Оцінювання успіхів у навчанні паралельно зі старанністю, поведінкою та зовнішнім виглядом формувало комплексне розуміння громадянських обов'язків.

Мобілізаційний потенціал УГКЦ проявлявся через здатність швидко реагувати на кризові ситуації. Організація неодноразово отримувала допомогу від Бюро військової допомоги при Галицькому Намісництві в період 1916-1918 років, що засвідчує здатність до адаптації в умовах політичної нестабільності. Ця гнучкість стала важливою перевагою в політичній діяльності міжвоєнного періоду.

Комунікаційна стратегія церкви базувалася на довірі між священиками та парафіянами. Інколи приходили листи на адресу представників комітету від осіб, які знали про діяльність притулків та запитували, чи можна передати пожертву

через місцевих священнослужителів. Час від часу виникав брак комунікації між окремими населеними пунктами та комітетом, як у селі Пуків на Станіславщині, але такі випадки траплялися рідко, що свідчить про ефективність комунікаційної мережі⁴⁷.

Досвід функціонування приватних прийомних сімей, куди комітет відправляв частину дітей на виховання (станом на 1919 рік таких було приблизно 2560), створив модель децентралізованої політичної організації. Інколи звичайні обивателі зверталися до комітету щодо прийому дітей, які потребували допомоги, що демонструє високий рівень довіри до церковних інституцій та їх потенціал для політичної мобілізації.

Системний підхід до документування діяльності забезпечував прозорість та підзвітність, необхідні для політичної діяльності. Результати зборів записували на спеціальних листах і відправляли їх із зібраними продуктами, що створювало основу для ведення фінансової звітності політичних організацій.

Співпраця з українськими організаціями, такими як Українське крайове товариство охорони дітей та опіки над молоддю, Східно-галицьке Товариство охорони дітей і молоді, Український фонд воєнних вдов і сиріт, Український Горожанський Комітет, формувала основу для створення політичних блоків. Спільні зусилля щодо зменшення смертності серед українських дітей, культурно-національного відродження молоді, поширення ідей допомоги молоді та опіки над дітьми, відкриття навчальних закладів, збору статистичних даних і допомоги інтернованим особам створювали передумови для формування єдиної політичної платформи⁴⁸.

Таким чином, досвід організації та функціонування Українського Єпархіального комітету опіки над військовими сиротами став важливою школою політичної діяльності для представників УГКЦ. Створена інфраструктура, накопичений досвід мобілізації ресурсів, сформована мережа комунікації та

⁴⁷ ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 17. 100 арк.

⁴⁸ ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 11. 69 арк

довіри, вироблені принципи організаційної роботи стали основою для активної участі церкви у виборчих кампаніях та парламентській діяльності міжвоєнного періоду, що опосередковано сприяло розвитку ідеї української державності на землях Східної Галичини.

ВИСНОВКИ

Дослідження політичної активності Української Греко-католицької церкви (УГКЦ) у Східній Галичині в міжвоєнний період (1921–1939 рр.) через призму регіональних періодичних видань дозволяє зробити низку важливих висновків, які поглиблюють розуміння ролі релігійних інституцій у формуванні суспільно-політичних процесів в умовах складного багатонаціонального регіону під владою Другої Речі Посполитої. Аналіз підтверджує, що УГКЦ була не лише духовним осередком українського населення, але й ключовим актором політичного життя, який впливав на національну свідомість, мобілізацію громад та протидію колонізаційній політиці польської держави. Ця робота підкреслює багатогранність діяльності Церкви, її адаптивність до викликів часу та значущість її внеску в збереження української ідентичності в умовах політичного та культурного тиску.

Перш за все, дослідження виявило, що політична активність УГКЦ у міжвоєнний період була зумовлена унікальним історичним контекстом Східної Галичини. Після розпаду Австро-Угорської імперії та поразки Західноукраїнської Народної Республіки регіон опинився під польським контролем, що супроводжувалося системною дискримінацією українського населення. Політика колонізації, спрямована на асиміляцію українців через обмеження їхніх релігійних, культурних та освітніх прав, створила умови, в яких УГКЦ стала одним із небагатьох інститутів, здатних протистояти денаціоналізації. Церква, спираючись на свою організаційну структуру, економічні ресурси та моральний авторитет, взяла на себе роль захисника національних інтересів, що проявилось в її активній участі в культурно-просвітницькій діяльності, підтримці кооперативного руху, організації виборчих кампаній та парламентській діяльності. Цей аспект дослідження підкреслює, що УГКЦ діяла як багатофункціональна інституція, яка поєднувала релігійні,

соціальні та політичні функції, що було особливо важливим в умовах відсутності української державності.

Дослідження періодичних видань, таких як «Львівські архієпархіальні відомості», «Діло», «Мета», «Нива», «Український вісник» та інших, дозволило простежити, як політична активність УГКЦ відображалася в публічному дискурсі. Церковна преса відігравала ключову роль у формуванні громадської думки, мобілізації населення та координації національного руху. Аналіз змісту цих видань показав, що основними тематичними блоками були культурно-просвітницька діяльність (35%), музейна справа та пам'яткоохорона (20%), театральне мистецтво (15%), архітектура та будівництво (12%), національні свята (10%) та міжнародні зв'язки (8%). Такий розподіл свідчить про стратегічний підхід Церкви до використання культури як інструменту політичного впливу. Наприклад, підтримка Національного музею у Львові чи організація театральних колективів, таких як «Заграва», не лише сприяли збереженню української культурної спадщини, але й створювали альтернативу польській культурній домінації, формуючи простір для національної самоідентифікації. Крім того, церковна преса активно критикувала дискримінаційну політику польської влади, що посилювало її роль як опозиційної сили.

Особливу увагу в дослідженні приділено постаті митрополита Андрея Шептицького, який став центральною фігурою в політичній діяльності УГКЦ. Його 44-річне керівництво (1900–1944 рр.) забезпечило стабільність і стратегічну послідовність у діях Церкви. Шептицький розробив концепцію «християнського націоналізму», яка поєднувала релігійні цінності з національними прагненнями, що стало ідеологічною основою для політичної активності УГКЦ. Його дипломатична діяльність, спрямована на захист прав українців на міжнародній арені, а також підтримка культурних і економічних ініціатив, таких як кооперативний рух, підкреслюють його роль як не лише духовного, але й політичного лідера. Водночас Шептицький намагався

балансувати між лояльністю до польської держави та захистом національних інтересів, що викликало певні суперечності всередині Церкви, особливо серед радикально налаштованого молодого духовенства, яке симпатизувало Організації українських націоналістів (ОУН).

Важливим результатом дослідження є виявлення регіональних особливостей політичної активності УГКЦ. Львівська архієпархія, очолювана Шептицьким, була координаційним центром і зосереджувалася на дипломатичній та міжнародній діяльності. Станіславівська єпархія під керівництвом єпископа Григорія Хомишина вирізнялася радикальними позиціями та гострою критикою польської влади, що іноді призводило до конфліктів із державними органами. Перемишльська єпархія, навпаки, демонструвала більш поміркований підхід, зосереджуючись на культурно-освітній роботі. Ця диференціація відображає адаптивність УГКЦ до місцевих умов і підкреслює її здатність гнучко реагувати на виклики.

Аналіз участі представників УГКЦ у виборчих кампаніях і парламентській діяльності показав, що Церква використовувала свій організаційний потенціал для мобілізації електорату. Досвід роботи Українського Єпархіального комітету опіки над військовими сиротами, створеного в 1916 році, став основою для формування політичної інфраструктури. Мережа парафій, довіра населення до духовенства та ефективна система комунікації дозволили УГКЦ активно впливати на політичні процеси. Священники не лише брали участь у виборчих кампаніях, але й виступали як лідери громад, формуючи національну свідомість через проповіді, освітні ініціативи та культурні заходи. Водночас Церква стикалася з репресіями з боку польської влади, що ускладнювало її політичну діяльність, але не зупиняло її.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі політичної активності УГКЦ через первинні джерела – періодичні видання, що дозволило виявити раніше не акцентовані аспекти її діяльності, такі як роль регіональної преси в мобілізації громад чи вплив економічної бази Церкви на її політичну

стратегію. Практичне значення роботи полягає в її потенціалі для використання в академічному викладанні, історичних дослідженнях та громадських дискусіях про роль релігійних інституцій у політичному житті. Результати дослідження можуть сприяти глибшому розумінню історичних коренів сучасних релігійно-політичних процесів в Україні, зокрема взаємодії між церквою, суспільством і державою.

У ширшому контексті дослідження підкреслює універсальну значущість вивчення взаємодії релігійних і політичних інститутів у багатонаціональних суспільствах. Досвід УГКЦ у Східній Галичині є прикладом того, як релігійна інституція може стати каталізатором національного руху в умовах зовнішнього тиску. Цей історичний кейс пропонує уроки для розуміння подібних процесів у сучасних умовах, де релігія часто відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності та політичної мобілізації. Таким чином, дослідження не лише заповнює прогалини в історіографії, але й відкриває перспективи для подальших міждисциплінарних студій, які поєднують історію, політологію та релігієзнавство.[1

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горан Т. А. Участь духовенства в економічному житті Східної Галичини (за матеріалами Перемишльської єпархії ГКЦ). Hileya: Scientific Bulletin/Gileya. (155). 2020.
2. Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885-1900). - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. 102 с.
3. Делятинський Р.І. Становище та діяльність духовенства Станіславської єпархії УГКЦ в 1919–1920 рр. Вісник Прикарпатського університету. Історія. Вип. VII. Івано-Франківськ, 2003. С. 69–77.
4. Пасіцька О. І. Вплив митрополита Андрея Шептицького на господарське життя галицьких українців (кінець XIX –перша третина XX ст.) «Гілея»: науковий вісник. Збірник наукових праць гол. ред В. М. Вашкевич. Київ: Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 105 (2). С. 31–35.
5. Прокоп Н. Правове бачення митрополитом А. Шептицьким українських християнських цер-ков у розбудові національної держави // матеріали: Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції роз-витку науки» (15–16 березня 2017 р., м. Київ). Київ, 2017. С. 81–83.
6. Колб Н. «З Богом за церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичи-ні у 90-х роках XIX століття / Н. Колб ; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Жовква: Місіонер, 2015. 323 с.
7. Васів І. Матеріальне становище парафії та духовенства Святої Трійці Судової Вишні у XVIII-XIX ст.
8. Турій О. Соціальний статус і матеріальне становище греко- католицького духовенства Гали-чини в середині XIX століття / О. Турій // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. Львів: Інститут історії Церкви Львівської богословської академії, 2000. С. 115–148.

9. Андрухів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: істори-ко-релігійний аспект : [монографія] / І. Андрухів, О. Лисенко, І. Пилипів. – Надвірна: Надвірнянська друкарня, 2010. 500 с.
10. Левченко Ю. І. Особливості реалізації окупаційної політики в адміністративно-територіальних одиницях України 1941–1944 рр.: монографія / Ю. І. Левченко, за наук. ред. К.П. Двірної. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. 402 с.
11. Вепрів Р. Греко-католицька церква і організація економічного самозахисту українського населення Східної Галичини у міжвоєнний період / Роман Вепрів, Ігор Гнип // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. 2013. Вип. 2. Ч. 1. С. 64–71
12. Басараб В. Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького: монографія. Ужгород: «Гражда», 2019. 232 с.
13. Крупа Л. Вплив митрополита Андрея Шептицького на суспільне і культурно-просвітницьке життя в Галичині кінця ХІХ – першої половини ХХ століття: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 2003. 20 с.
14. Маринович М. Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми» / передмова Адріана Сливоцького. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 248 с.
15. Кісь Н. Пам'ять та ідентичність українських греко-католиків. Про джерела історичної політики УГКЦ. Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2018. Львів. 184 с.
16. Союз прихильників Національного музею у Львові // Львівські архієпархіальні відомості. – 1932. – 15 грудня. – С. 34.
17. Ze spraw ukraińskich // Kurjer Lwowski. – 1924. – № 17. – 10 kwietnia. – S. 4.

- 18.Белімова Т. Образ повстанця в сучасному українському історичному романі (В. Шкляр “Чорний Ворон. Залишенець”, А. Кокотюха “Справа отамана Зеленого. Українські хроніки 1919 р.”). Компаративні дослідження слов’янських мов і літератур: Пам’яті академіка Леоніда 181 Булаховського: Збірник наукових праць. Випуск 27. Київ: “Освіта України”, 2015. С. 250–257.
- 19.Перевезій В. О. Просвітницька діяльність Української греко-католицької церкви в 20–30-х роках ХХ століття: автореф. дис. канд. іст. наук / В. О. Перевезій. – К., 1998. – 18 с
- 20.Сліпий Й., о. Греко-кат. Богословська Академія у Львові в акад. р. 1935/36 / о. Й. Сліпий // Мета. – 1936. – № 41 (236). – 11 жовтня. – С. 3.
- 21.Провінційальна преса і село (Докінчення) // Українське життя. – 1921. – 10 квітня. – Ч. 2. – С. 1.
- 22.Посвячення фундаментів будови Національного музею // Діло. – 1930. – 7 вересня.
- 23.Лаврентій Р. Український молодий театр «Заграва» / Р. Лаврентій // Вісник Львівського у-ту. – 2002. – Вип. 2002. – С. 304 – 325.
- 24.Дроздовська О. Місце української преси повітових міст Галичини (20 – 30-ті рр. ХХ ст.) у боротьбі за національне відродження України / О. Дроздовська // Збірник наукових праць науково-дослідного центру періодики. – Львів, 1999. – Вип. 6. – С. 440 – 446.
- 25.Новинки. Крайовий Ювілейний Комітет. Поучення // Український вісник. – 1921. – 7 марта. – Ч. 34. – С. 3) (Український Народе Галицької Землі! Інструкція видана Краєвим Ювілейним Комітетом для 60-літньої річниці смерті Тараса Шевченка // Українське життя. – 1921. – 1 лютого. – Ч. 7. – С. 1 – 2.
- 26.День української молоді // Мета. – 1936. – 14 червня.
- 27.Свенціцький І., д-р. Любитель і опікун мистецтва на владичому престолі / д-р. І. Свенціцький // Назустріч. – 1925. - № 15

- 28.ЦДІАУ в м. Львів. – Ф. 201. Греко-католицька митрополича консисторія, м. Львів. Оп. 1. 1909 – 1945 рр. Справа 212. Листування з українськими установами і організаціями в Східній Галичині про суспільно-політичні, господарські та ін. питання. 1926 – 1944. – 36 арк. (копії).
- 29.Національний музей у Львові за 1931 р. // Діло. – 1932. – 28 січня.
- 30.В справі дослідів церковних старожитностей // Львівські архієпархіальні відомості. – 1926. – 15 березня. – С. 11
- 31.Новинки. Епілог Шевченківського концерту в тюрмі // Український вісник. – 1921. – 1 червня. – Ч. 103. – С. 3.
- 32.Учасники проектів Вікімедіа. Українські землі у складі Польської Республіки 1919–1939 – Вікіпедія. *Vikimedia*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Українські землі у складі Польської Республіки 1919–1939](https://uk.wikipedia.org/wiki/Українські_землі_у_складі_Польської_Республіки_1919–1939) (дата звернення: 07.05.2025).
- 33.Історія. Дистанційне навчання - 5_1 Укр. землі в Польщі. *Google Drive: Sign-in*. URL: https://sites.google.com/view/yarmoliukkm/історія-україни/розділ-5-західноукраїнські-землі/5_1-укр-землі-в-польщі (дата звернення: 07.05.2025).
- 34.ІСТОРИЯ УКРАЇНИ В ІСТОРИЯХ: ЛЕКЦІЯ 25. *EDERA*. URL: <https://ed-era.com/projects/znohistory/m5/l25>.
- 35.Якимович, Р. Нова зоря. Енциклопедія історії України : у 10 т. Київ : Наукова думка, 2010. Т. 7. С. 430. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf>.
- 36.Греко католицька церква, її основні погляди та напрямки. Реферат. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/relig/20687/> (дата звернення: 07.05.2025).
- 37.Левицький Я. Від національного відродження до визвольної бо" ротьби / Я. Левицький // Влох М. Винники – Звенигород – Унів та довкільні села: іст."мемуар. зб. – Чикаго, 1975. – С. 212–220.

38. Греко-католицька церква на Прикарпатті в XIX ст. та її діяльність. Реферат. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/relig/20835/> (дата звернення: 07.05.2025).
39. Українська греко-католицька церква та її вклад в розвиток політичного, економічного та духовного життя галицьких українців. Реферат. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/relig/21481/> (дата звернення: 07.05.2025).
40. Пастирське послання митр. Андрея Шептицького до духовенства та вірних з закликом до єдності й солідарності 1923 р., липня 12, Рим // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи та матеріали 1899–1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність / Под. ред. А. Кравчука. – Л. : Місіонер, 1998. – Т. 2. – Кн. 1. – С. 212–215.
41. Гайова О. Соціальна роль церкви в умовах окупаційних режимів // Визвольний шлях. – 1993. – № 1. – С. 58–64.; № 2. – С. 228–234.
42. Роль греко-католицького духовенства в боротьбі за тверезість - Комісія у справах мирян УГКЦ. *Комісія у справах мирян УГКЦ - Комісія у справах мирян УГКЦ*. URL: <http://www.laityugcc.org.ua/mirjani-v-cerkvi/articles/rol-greko-katolickogo-duhovenstva-v-borotbi-za-tverezist.html> (дата звернення: 07.05.2025).
43. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАУЛ). Ф. 572. Оп. 1. Спр. 1. 2 арк
44. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 2. 108 арк
45. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 9. 44 арк
46. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 4. 54 арк
47. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 5. 119 арк.
48. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 6. 47 арк.
49. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 17. 100 арк.
50. ЦДІАУЛ. Ф. 572, Оп. 1. Спр. 11. 69 арк

- 51.Діло [Електронний ресурс] : архів газети. Літературний Львів. URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/projects/litlviv/database/topos/dilo/1939> (дата звернення: 08.05.2025).
- 52.Вісник Львівської архієпархії [Електронний ресурс] : архів. Львівський національний університет імені Івана Франка. Наукова бібліотека. URL: <http://dspace.inulibrary.lviv.ua/jspui/handle/123456789/221>.
- 53.Gazeta Lwowska [Електронний ресурс] : архів. Internet Archive. URL: https://archive.org/details/jbc.bj.uj.edu.pl.DIGCZAS002001_1939_100 (дата звернення: 08.05.2025).
- 54.Gazeta Lwowska [Електронний ресурс] : архів. Internet Archive. URL: https://archive.org/details/jbc.bj.uj.edu.pl.DIGCZAS002001_1921_055 (дата звернення: 08.05.2025).
- 55.Gazeta Lwowska [Електронний ресурс] : архів. Jagiellonian Digital Library. URL: <https://jbc-test.dlibra.psnc.pl/en/dlibra/publication/41188> (дата звернення: 08.05.2025).
- 56.Gazeta Lwowska [Електронний ресурс] : архів. Jagiellonian Digital Library. URL: <https://fbc.pionier.net.pl/id/oai:jbc.bj.uj.edu.pl:50613> (дата звернення: 08.05.2025).
- 57.Пилипів, І., Горан, Т. Матеріальне становище греко-католицького парафіяльного духовенства Перемишльської єпархії (1919-1939 рр). Схід, 2016.
58. Горан Т. А. Участь духовенства в економічному житті Східної Галичини (за матеріалами Перемишльської єпархії ГКЦ). Hileya: Scientific Bulletin/Gileya. (155). 2020.
- 59.Горан Т. А. Роль Перемишльської греко-католицької духовної семінарії у релігійному житті Галичини (1919–1939 рр.). Гілея: науковий вісник, (104), 32-36. 2016.

60. Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885-1900). - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. 102 с.
61. Делятинський Р. І. Станіславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дисертація на здоб. наук. ст. канд. іст. наук: спец. 07.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 390 с.
62. Горан Т. А. Перемишльська єпархія Греко-католицької церкви в українському національному русі Галичини (1919–1939 рр.) ВІЗ Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2017. 282 с.